

TUHUN VAHA CHA NI TAA RA CHAHNU MACU

**Tichi cuhu cati tuhun ra Juaan ra
sacuanduta**

(Mt. 3.1-12; Lc. 3.1-9, 15-17; Jn. 1.19-28)

1 Tuhun ya cuu tuhun vaha
yoso cuhva quechaha coo ra
Jesucristo nu ñuhun ñuñivi ya, ta
sehe Ndioo cuu ra.

²Rai ni cahan cuenda ra Ndioo
tiempu chahnu cuu ra Isaía, ta ni
taa ra tuhun ya cuhva ni cati ra
Ndioo cuenda ra cua tava tiñu ra,
vati cati ra nu quichi quivi ti:

Chini cun.

Cha ni tava tiñu yu iin tatun yu
iti nuun cun.

Cua tiso vaha ra tiñu iti nu cua
yaha cun.

³Cua cana chaa maan ra tichi
cuhu,

ta cua cati ra ti

cua tahvi ñivi iti nu cua yaha ra
chahnu.

Cua tiso vaha ñi tiñu nu cua
quichi ra, cua cati ra,
cati ra Isaía can tiempu chahnu.

⁴Chacan cuu cha ni sacuanduta
ra Juaan can chi ñivi tichi cuhu,
ta cati tuhun ra ti na cua saña
ihni ñivi cuati ndacu ñi, ta na cua
cuanduta ñi. Chacan cuu cha cua

naan cuati ñi. ⁵Quee ndihi ñivi iyo
nini cahnu ñuhun Judea, ta quee
tahan ndihi ñivi iyo ñuun Jerusalén,
ta cuahan ñi ta ñi nu iyo ra Juaan,
ta ni sacuanduta ra chi ñi tichi
yuta Jordán can, vati ni chaha ñi
cuenda chi ra Ndioo ti ña vaha cha
ni savaha ñi cuati.

⁶Ta ndichin ra Juaan can sahma
ixi ri camellu, ta nuhni iin cinta
ñiin tichi ra. Chachi ra tica, ta chihi
ra nduxi ñuñu cuhu, [vati cuhva
can ni chacoo ra cahan cuenda ra
Ndioo tiempu chahnu,] ⁷ta cati
tuhun ra Juaan can ti:

—Vachi iin rai cahnu xaan iti
chate, ta ni ña ni cuu chacunda tohi,
ta ndachi yu tiendu ndicha ra, [vati
ñahni yavi ndai]. ⁸Yuhu ndicha ni
sacuandute chi ndo chi nduta, soco
racan cua cuhva cha cua coo ra
Tati Ndioo chi ndo, ta cuhva cha
sacuanduta ra chi ndo cuu chacan
—cati ra Juaan can.

Chanduta ra Jesuu

(Mt. 3.13-17; Lc. 3.21-22)

⁹Suvi ni quivi can quichi ra Jesuu
iti ñuun Nazaret cha iyo cuenda
ñuhun Galilea, ta sacuanduta ra
Juaan chi ra tichi yuta Jordán can.

¹⁰Sa ni quee ndico ra Jesuu yu nduta can, ta ndehe ra cha ni nuna iti siqui andivi, ta vachi nuun maan ra Tati Ndioo nu inda ra. Ni vii cuhva cha nuun iin ri ndivi nuun ra Tati Ndioo, ¹¹ta ni nducahan ra Ndioo iti siqui andivi, ta cati ra ti: —Yoho, sehi chihun. Cuni xain chihun, ta cusii ini yu chihun — cati ndusu can.

Ndehe run Satanaa a ña vaha cua savaha ra Jesuu

(Mt. 4.1-11; Lc. 4.1-13)

¹²Suvi ni hora can sanini maan ra Tati Ndioo ti na cua cuhun ra Jesuu tichi cuhu. ¹³Uvi xico quivi ni chacoo ra tichi cuhu can, ta nducu maan run Satanaa cuhva cha cua savaha ra Jesuu iin cha ndavaha ni. Tacan, ta ni chacoo ra Jesuu nu iyo ri quti cuhu can, ta tindee ra tatun Ndioo chi ra.

Quechaha cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea

(Mt. 4.12-17; Lc. 4.14-15)

¹⁴Tacan cuu, ta tiin tiñu chi ra Juaan, ta taa ra chi ra ve caa. Tacan, ta cuahan ra Jesuu iti ñuhun Galilea. Cati tuhun ra tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo, ¹⁵ta cati ra ti: —Vitin cha ni queta quivi, ta yatin xaan cua cundaca ñahan ra Ndioo. Cua saña ihni ndo cuati ndacu ndo, ta na cua cuinu ini ndo tuhun vaha ya —cati ra Jesuu.

Cana ra Jesuu chi cumi ra chahni tiaca

(Mt. 4.18-22; Lc. 5.1-11)

¹⁶Yaha ra Jesuu yuhu tañuhun Galilea can, ta quechaha ndehe

ra chi ra Simón chi Ndree yani ra. Cani ra ta ra taraya ra nu nduta tañuhun can, vati rai chahni tiaca cuu ra ta ra, ¹⁷ta quechaha cati Jesuu chi ra ta ra ti:

—Nahan ndo. Na cua coo ndo chihin yu, ta cua savahi cha cua nanducu ndo chi ñivi cuhva cha nanducu ndo chi ri tiaca —cati ra chi ra ta ra.

¹⁸Quii xaan ni saña ihni ra ta ra taraya ra, ta cuahan ra. Ndicu ra ta ra chi ra Jesuu.

¹⁹Tacan cuu, ta yaha ra Jesuu suhva ca iti nuun, ta ndehe ra chi ra Jacobo chi Juaan yani ra. Sehe Zebedeo chi ra ta ra. Ni vii indi ra ta ra tichi tundoo, ta nataa ra ta ra taraya ra. ²⁰Tacan, ta sa ni cana ra Jesuu chi ra ta ra, ta nacoo ra ta ra chi ra Zebedeo sutu ra chi musu ra tichi tundoo can, ta quee ra cuahan ra. Ndicu tahan ra ta ra chi ra Jesuu.

Ñuhun tati cuihna anima iin rai

(Lc. 4.31-37)

²¹Tacan cuu, ta cuahan ra ta ra iti ñuun Capernaum. Quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi] cuu chi, ta quihvi ra Jesuu tichi ve ñuhun, ta quechaha sacuahra ra chi ñivi can. ²²Iyo xaan cuni ñivi can chini ñi tuhun cha sacuahra ra, vati sacuahra ra chi ñi cuhva sacuahra iin rai iyo tu ndee ini, ta ñavi cuhva sacuahra ra chito ley chahnu can. ²³Iyo iin rai tichi ve ñuhun can, ta ñuhun tati cuihna anima ra, ta quechaha cana chaa ra, ²⁴ta cati run tati cuihna can ti:

—Chite ñaan cha cuu cha cuni cun chihin ndi, yoho Jesuu ra ñuun

Nazaret. Cha vachi cun, vati cua cahni cun chihin ndi. Chite yoo rai cuun. Maun cuu ra ii cha ni tava tiñu ra Ndioo —cati run.

²⁵Ta xaan xaan quechaha cahan ra Jesuu chi run tati cuihna can, ta cati ra chi run ti:

—Casi yuhun, ta queun tichi anima ra —cati ra.

²⁶Tacan cuu, ta chahni rai run tati cuihna can chi ra ndahvi can, ta nihin xaan cana chaa run, ta quee run tichi anima ra, ²⁷ta iyo xaan quechaha cuni ndihi ñivi can. Chacan cuu cha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu chehe? ¿Atu tuhun chaa cuu chi, vati iyo ndatu chi ra? Cha tava ra chi run tati cuihna can, ta ni tasoho run chi ra —cati ñi.

²⁸Tacan, ta quii xaan chini soho ndihi ñivi nini cahnu ñuhun Galilea can tuhun yoso cha ni savaha ra Jesuu.

Sanduvaha ra Jesuu chiso ra Simón Pedro

(Mt. 8.14-15; Lc. 4.38-39)

²⁹Quee ra ta ra ve ñuhun can, ta cuahan ra. Queta ra ta ra vehe ra Simón chi ra Ndree, ta cuahan tahan ra Jacobo chi ra Juaan. ³⁰Caa ña cha vaha chiso ra Simón, vati cuhvi ña cahni, ta sa ni nducahan ñi chi ra Jesuu ti cha cuhvi ña. ³¹Tuhva ra nu caa ña, ta tiin ra ndaha ña, ta sandoyo ra chi ña. Suvi ni hora can ndico cahni chi ña, ta quechaha tiso ña mesa iti nuun ra ta ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi tuvi ñivi

(Mt. 8.16-17; Lc. 4.40-41)

³²Cha cua ini xaan quivi can, ta cua cuiso ri nicandi, ta chandaca

ñivi chi ndihi ñivi cuhvi chi ndihi ñivi iyo tati cuihna anima nu iyo ra Jesuu. ³³Tacan, ta nducuiti ndihi ñivi ñuun can yu vehe, ³⁴ta iyo cuiti tuvi xaan ñivi cuhvi chi ndihi nuun cuehe can, ta sanduvaha ra Jesuu chi ñi, ta tava xaan ra cuaha tati cuihna ñuhun anima ñi, soco ña ni chaha ra cha cahan run tati cuihna can, vati nacoto run chi ra.

Cati tuhun ra Jesuu iti ñuhun Galilea

(Lc. 4.42-44)

³⁵Ni vii nahan xaan, ta ndoyo ra Jesuu. Ña ta cundichin, ta ndoyo ra, ta quee ra cuahan ra tichi cuhu, ta ican cahan ra chi ra Ndioo.

³⁶Tacan, ta quechaha nanducu xaan ra Simón chi ñi iyo chi ra ndaa iti cuahan ra Jesuu. ³⁷Nanihin ñi chi ra, ta quechaha cati ñi chi ra ti:

—Nanducu ndihi ñivi chihun —cati ñi.

³⁸Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—Na coho. Cua cuhun yo ndihi ñuun iyo ihya. Chacan cuu cha cua cati tuhun tahin chi ñican, vati chacan cuu tiñu vachi —cati ra.

³⁹Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu, ta cati tuhun ra tichi ve ñuhun ñi nini cahnu ñuhun Galilea can, ta tava ra tati cuihna ñuhun anima ñivi can.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin rai cuhvi cuehe tahyu

(Mt. 8.1-4; Lc. 5.12-16)

⁴⁰Tacan cuu, ta tuhva iin rai cuhvi cuehe tahyu nu iyo ra Jesuu, ta cahan ndahvi ra chi ra, ta chahnu chiti ra iti nuun ra. Cati ra chi ra Jesuu ti:

—Tu cua cuni cun sanduvahun chihin yu, cua cuu —cati ra.

⁴¹Uhvi xaan cuni ra Jesuu ndehe ra chi ra, ta ni sacaa ra ndaha ra, ta taa ra ndaha ra chi ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuni yu. Na nduvahun —cati ra.

⁴²Suvi ni hora can ni naan ihni cuehe can chi ra, ta nduvaha ra,

⁴³ta xaan ni cahan ra Jesuu chi ra, vati cua saña tahan ra chi ra.

⁴⁴Quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Chini cun. Ña cua cahun chi ni iin ñivi, soco cuahan, ta sanahun chihun chi ra sutu, ta samani cun cha ni cati tuhun ra Moisee tiempu chahnu, vati ni nduvahun. Tacan ni cua cuhvon cuenda chi ñivi, ta cua ndehe ñi cha ni tahan —cati ra chi ra.

⁴⁵Quee ra cuahan ra, ta quechaha cati tuhun xaan ra chi ñivi, ta chaha ra cuenda ñaan cha cuu cha ni tahan ra. Chacan cuu cha ña cuu ca quihvi ndichin ra Jesuu tichi ni iin ñuun can, soco ndoo nuun maan ra tichi cuhu, ta cuahan ñivi iyo nini cahnu ñuhun can nu iyo ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra nduñiin

(Mt. 9.1-8; Lc. 5.17-26)

2 Cha yaha suhva quivi, ta quihvi tucu ra Jesuu tichi ñuun Capernaum, ta chini ñivi tuhun ti cha iyo ndico ra vehe. ²Ni nducuiti tuvi ñivi tican. Chacan cuu cha ña cuu ca queta ñivi yu vehe can, ta cati tuhun ra Jesuu tuhun vaha chi ñi. ³Tacan, ta quichi tahan cumi tahan ra. Ndiso ra ta ra chi iin ra nduñiin nu iyo ra Jesuu, ⁴ta ña cuu yaha ra ta ra nu iyo ra Jesuu, vati tuvi xaan ñivi iyo. [Ndaa ra ta ra nda xini vehe,] ta nuna ra ta

ra xini vehe can nu indi ra Jesuu. Chahnda ra ta ra nahan xini vehe can, ta ni sanuun ra ta ra yuvi nu caa ra nduñiin can. ⁵Ndehe ra Jesuu ti cha ni chinu ini ra ndiso chi ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Cha ni naan cuati iyo chihun, xaa —cati ra chi ra ndahvi can.

⁶Ndaa uvi uni tahan ra sacuahaleychahnu tican, ta quechaha saxini xaan ra ta ra chi anima ra. ⁷Saxini ra ta ra ti ña vaha cha cahan ra tacan. Ndavaha ni cuu chi cha cahan ra cuenda ra Ndioo, vati yoni ñivi ñuñivi cuu sanaan cuati savaha ñivi. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu ra cua cuu sanaan cuati ñivi, saxini ra ta ra. ⁸Quii xaan ni chito ra Jesuu yoso cuhva ni saxini ra ta ra chi anima ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha saxini ndo chi anima ndo tacan. ⁹Ña ii xaan cha cua cati yu chihin ra ti cha naan ndihi cuati cha iyo chihin ra. Ii ca cha cua cati yu ti na cua ndoyo ra, ta cua quihin ra yuvi ra, ta cua cuhun ra. ¹⁰Chacan cuu cha cati yu vati cuni yu cha cua coto ndo ti cha iyo ndatu chi ra cuu sehe ñivi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cuu sanaan ra cuati savaha ñivi —cati ra chi ra sacuahaleychahnu.

Ta cati ndico tucu ra chi ra nduñiin can ti:

¹¹—Chi yoho cahin. Ndoyo, ta quihin cun yuvi cun, ta cuahan iti vehun —cati ra Jesuu.

¹²Tacan, ta ni ndoyo ra, ta quihin ra yuvi ra, ta quee ra cuahan ra, ta ndehe ndihi ñivi can. Chacan cuu cha iyo xaan cuni ndihi ñi, ta

quechaha sacahnu ñi chi ra Ndioo, vati cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ña tuhva yo ndehe yo cha ni savaha rahya nu ni quichi quivi — cati ñi.

Cana ra Jesuu chi ra Leví

(Mt. 9.9-13; Lc. 5.27-32)

¹³Tacan cuu, ta quee ndico tucu ra Jesuu, ta cuahan ra. Iti yuhu tañuhun cuahan tucu ra, ta cuahan ndihi ñivi nu iyo ra, ta sacuahra chi ñi. ¹⁴Cha cua yaha ra tican, ta ndehe ra nu ndaa ra Leví ra cuu sehe ra Alfeo, ta satiahvi maan ra Leví can xuhun cuenda tiñu chi ñivi, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ti:

—Na coho —cati ra.

Ta ni chacuinda ra Leví can, ta ndicu ra chi ra Jesuu.

¹⁵Tacan cuu, ta ndecu ra ta ra mesa tichi vehe ra Leví can, ta tuvi ra satiahvi, tuvi ra ndacu ndavaha ni ndecu tahan chi ra Jesuu chi ñivi sacuahra chi ra, vati tuvi ñivi cuu ñi cuahan chi ra Jesuu. ¹⁶Ndehe ra sacuahra ley chahnu can chi ra fariseo ti icaa ni cha chachi tahan ra Jesuu chi ra satiahvi chi ra ndacu ndavaha ni, ta quechaha cati ra ta ra chi ñivi sacuahra chi ra Jesuu ti:

—Ña vaha cha chachi ra Jesuu chi ra satiahvi chi ra ndacu ndavaha ni icaa ni —cati ra ta ra.

¹⁷Ta chini ra Jesuu cha cahan ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Ña chini ñuhun ñivi iyo vaha chi ra sanduvaha chi ñi, soco ñivi cuhvi cuu ñi chini ñuhun chi ra. Ña cane chi ñivi iyo vaha, soco vachi

yu, ta cane chi ñivi ndacu cuati — cati ra.

Nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ñacu ña ni chacoo ndita ñivi sacuahra chi ra

(Mt. 9.14-17; Lc. 5.33-39)

¹⁸Quivi can chacoo ndita ñivi sacuahra chi ra Juaan, ta chacoo ndita tahan ñi sacuahra chi ra fariseo, ta cuahan ñi ta ñi, ta quechaha nducu tuhun ñi ta ñi chi ra Jesuu ti:

—Tuhva ñivi sacuahra chi ra Juaan coo ndita ñi, ta tuhva tahan ñivi sacuahra chi ra fariseo coo ndita ñi, ta ñacu ña tuhva ñivi sacuahra chi maun coo ndita ñi? —cati ñivi can.

¹⁹Ta cati ndico ra Jesuu iin cuhva chi ñi ti:

—Cua tandaha iin rai, ta ña cua coo ndita amigu ra quivi cha ni iyo ra chi ñi icaa ni. Quivi cha ni iyo ra chi amigu ra ña cua cuu coo ndita amigu ra, ²⁰soco cua queta quivi cha cua nacoo ra chi ñi, ta quivi can sa cua coo ndita ñi.

²¹Yoni ñivi cua nataa iin sahma chaa nuun sahma chahnu, coto cua nacao ndico chi nu nataa sahma chaa chi sahma chahnu can, ta vihi ca cua ndoo chi cha lahnda ca chi. ²²Yoni ñivi cua tihi nduta chiti uva chaa tichi iin iti ñiin chahnu, coto cua ndata chi cua savaha nduta chiti uva chaa can, ta cua cati nduta can, ta cua ndoyo ñuhun iti ñiin can, soco cua tihi ñi nduta chiti uva chaa tichi iti ñiin chaa. [Tacan cati ra Jesuu, vati ña cua cuu natahan tuhun chaa chi tuhun chahnu.]

Yucu ñivi sacuahra chi ra Jesuu chiti trigu iin quivi sábadu

(Mt. 12.1-8; Lc. 6.1-5)

²³Tacan cuu, ta iin quivi sábadu [quivi cha ndaa tatun ñivi judío], ta

yaha ra Jesuu chi ra sacuahá chi ra nu caa itu trigu, ta quechaha yucu racan ta ra xini chi, ²⁴ta quechaha cati ra fariseo chi ra Jesuu ti:

—Ña vaha cha ndacu ra ta ra tacan, vati quivi sábadu cuu chi. Ña chaha ley cuhva can —cati ra fariseo can.

²⁵Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vasi ña ta sacuahá ndo cha ni savaha ra David quivi chini ñuhun ra, ta chisoco ra chi ndihi ra chica chi ra. ²⁶Quihvi ra tichi vehe Ndioo quivi cha cuu ra Abiatar sutu chahnu, ta chachi ra David can paan cuecu iti nuun ra Ndioo, ta chaha ra cha chachi tahan ra iyo chi ra, soco ña chaha ley cuhva can. Iin tuhun ni ra sutu cuu ra cua cuu cachi paan cuecu iti nuun ra Ndioo —cati ra.

²⁷Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Savaha ra Ndioo quivi sábadu cha na cua cunda tatun ñivi, soco ña cuni ra cha cua coo ica ñi quivi can. ²⁸Chacan cuu cha ra cuu sehe ñivi cuu ra cua cati ñaan tiñu cua savaha ñivi quivi sábadu can. [Tacan cati ra Jesuu, vati ña vaha ndoo ra fariseo cha yucu ra ta ra chiti trigu can.]

Cuhva tahan iin rai nduxii ndaha

(Mt. 12.9-14; Lc. 6.6-11)

3 Tacan cuu, ta cuahan tucu ra Jesuu ve ñuhun, ta ican iyo iin rai, ta xii ndaha ra, ²ta saha ra fariseo ta ra cuenda a cua sanduvaha ra Jesuu chi ra ndaha xii can quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi], vati cuni ra ta ra tiso ra cuati

ra Jesuu. ³Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ndaha xii can ti:

—Cuinda sava mahñu ihya —cati ra.

⁴Ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ñivi can ti:

—¿Yoso cuhva cati ley cha cuenda quivi sábadu? ¿Atu cua savaha ñivi iin cha vaha a cua cuu savaha ñi iin cha ndavaha ni? ¿Atu cua cuu sanduvaha ñivi chi tahan ñi a cua cuu cuhva ñi cha cua cuvi ñi? —cati ra chi ñi.

Ta taxin taxin ni ndoo maan ñivi can, ⁵ta xaan xaan ndehe ra Jesuu nuun ñi, soco cuihya xaan cuni anima ra, vati ndava xaan ini ñi, [ta ña cuni ñi cuinu ini ñi chi ra,] ta cati ra chi ra ndaha xii can ti:

—Sacaa ndahun —cati ra.

Ta ni sacaa ra ndaha ra, ta nduvaha chi, ⁶ta quii xaan ni quee ra fariseo ta ra, ta nducu ra ta ra cha chini tuni chi ra inda naan chi ra Herode yoso cuhva cua cahni ra ta ra chi ra Jesuu.

Nducuiti tuvi ñivi yuhu tañuhun can

⁷Tacan cuu, ta cuahan ndico ra Jesuu chi ra sacuahá chi ra yuhu tañuhun can, ta cuahan tuvi xaan ñivi iyo ñuhun Galilea nu cuahan ra, ta cuahan tahan ñivi quichi iti ñuhun Judea. Ndicu ñi chi ra. ⁸Cuahan tahan ñivi quichi iti ñuun Jerusalén, ta cuahan tahan ñivi quichi iti ñuhun Idumea. Cuahan tahan ñivi quichi inga chiyo yuta Jordán chi ñivi quichi iti ñuun Tiro iti ñuun Sidón. Cuahan ndihi ñivi can nu iyo ra Jesuu, vati chini ñi ndihi tuhun cha ni savaha ra, ⁹ta quechaha cahan ra Jesuu chi ra

sacuaha chi ra, vati cuni ra na cua tiso vaha ra ta ra iin tundoo cha cua quihvi ra, coto cua cucuhun tahan ñivi chi ra, vati tuvi xaan ñivi iyo, ¹⁰vati tuvi ñivi cha ni sanduvaha ra Jesuu. Chacan cuu cha ni chacuhun tahan ñivi ndehe tu ndoho nu iyo ra, vati cuni ñi sayani ndaha ñi chi ra, ¹¹ta sa ndehe tahan run tati cuihna chi ra, ta nduva ni run iti nuun ra, ta cana chaa run, ta cati run ti:

—Yoho cuu sehe Ndioo —cati run.

¹²Cuaha xaan nduxaan ra Jesuu chi run, vati ña cuni ra cha cua cuhva run tuhun yoo rai cuu ra.

Nacachi ra Jesuu uchi uvi tatun ra

(Mt. 10.1-4; Lc. 6.12-16)

¹³Tacan cuu, ta ndaa ra Jesuu yucu, ta cana ra ndaa ñi cuni ra, ta nducuiti ñi iti nuun ra, ¹⁴ta ni nacachi ra uchi uvi ra cua cuu tatun ra, vati cua coo ra ta ra chi ra. Cua tava tiñu ra chi ra ta ra na cua cati tuhun ra, ¹⁵ta na cua coo ndatu chi ra ta ra cha cua sanduvaha ra ta ra chi ñivi cuhvi, ta cua tava ra ta ra tati cuihna iyo anima ñivi. ¹⁶Ni nacachi ra Jesuu uchi uvi ra ta ra. Quihin ra chi ra Simón, ta sama ra sivi ra cha cunani tahan ra Pedro, ¹⁷ta quihin tahan ra chi ra Jacobo chi ra Juaan yani ra. Sehe Zebedeo chi ra ta ra, ta chaha ra Jesuu sivi Boanerge chi ra ta ra. Rai xaan xaan cuu ra cuu sivi can. ¹⁸Quihin tahan ra Jesuu chi ra Ndree chi ra Felipe chi ra Bartolomé, ta quihin tahan ra chi ra Mateo chi ra Tuma chi ra Jacobo sehe Alfeo chi ra Tadeo chi ra Simón ra cuni cuinda cuati chi ñivi ñuun Roma,

¹⁹ta quihin tahan ra chi ra Juda Iscariote, ta ra cua xico tuhun chi ra cuu ra.

Cati ñivi ti iyo tati cuihna chi ra Jesuu

(Mt. 12.22-32; Lc. 11.14-23; 12.10)

Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti vehe, ²⁰ta nducuiti ndico tucu ñivi. Tuvi ñivi cuu ñi nducuiti tucu. Chacan cuu cha ña cuu cachi ra ta ra. ²¹Ni chini ñivi ra Jesuu tuhun cha ña chachi ra, ta cuahan ñi nu iyo ra, vati cuni ñi cuiso ñi chi ra, vati cati ñi ti ña chito ca ra cha ndacu ra.

²²Iyo tahan ra sacuaha ley chahnu. Ra quichi iti ñuun Jerusalén cuu ra, ta cati ra ti:

—Iyo run tati cuihna chi ra, ta Beelzebú nani run. Cuu tava ra tati cuihna can, vati iyo run ndaca ñahan chi run tati cuihna chi maan ra —cati racan ta ra.

²³Tacan, ta cana ra Jesuu chi ñivi can, ta quechaha cahan ra iin cuhva chi ñi, [vati cati ñi ti iyo run tati cuihna chi ra]. Cati ra chi ñi ti: —Ña cuu tava ndaa ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run. ²⁴Tu cua cuni cuinda ñivi iin ñuun cuati chi tahan ñi ñuun can, ña cua ndunahan ñivi ñuun can. ²⁵Tu cua cuni ñivi iyo iin vehe cuati chi ñivi ñi, cua ndoyo ñuhun ñivi vehe can. ²⁶Tu cua cani tahan ñivi run Satanaa suvi ni chi maan run, ta ña inuun iyo anima run suvi ni chi maan run, ña cua ndunahan run, vati cua ndoyo ñuhun run.

²⁷Tu iyo iin ra nihin, ña cua cuu quihvi ni iin ñivi tichi vehe racan, ta ni ña cua cuu suhu ñi ndatiñu

ra, tu ña cua cuhni xihna ñi chi ra. Cua cuhni xihna cuii ñi chi ra, ta sa cua cuu suhu ñi ndatiñu ra. [Tacan ni cha sacanain chi run Satanaa.]

²⁸Cati ndicha yu chihin ndo ti cua sanaan ra Ndioo ndihi cuati cua savaha ñivi. Cua sanaan ra ndihi ndavaha ni cua cahan ñivi cuenda maan ra, ²⁹soco tu cua cahan ñi ndavaha ni cuenda ra Tati Ndioo, ña cua naan chacan ndihi ni quivi ndihi ni tiempu, soco cua cutuni ñi, vati cuati cahnu xaan cuu chacan, ta cua ndoo chi ndihi ni quivi ndihi ni tiempu.

³⁰Ndihi tuhun can ni cati ra Jesuu, vati cati ñi ti iyo run tati cuihna chi ra.

Queta sihi ra Jesuu chi yani ra nu sacuahra ra chi ñivi

(Mt. 12.46-50; Lc. 8.19-21)

³¹Tacan cuu, ta ni queta tahan sihi ra Jesuu chi yani ra nu iyo ra, ta chacuinda ñi iti nuquehe ni, ta tachi ñi tuhun cha cana ñi chi ra. ³²Tuvi xaan ñivi ndecu nini cuta nuun ra, ta quechaha cati ñi chi ra ti:

—Inda sihun chi yani cun iti nuquehe, ta nducu tuhun ñi chihun —cati ñi.

³³Ta cati ndico ra chi ñi ti:

—¿Yoo ñivi cuu sihi yu chi yani yu? —cati ra.

³⁴Tacan, ta ndehe ra nini cuta nu ndecu ñivi nuun ra, ta cati ra ti:

—Ndehe ndo. Ihya iyo sihi yu chi yani yu. ³⁵Ñivi ndacu cuhva cuni ra Ndioo—ñican cuu yani yu chi cuhva yu chi sihi yu —cati ra chi ñi.

Cahan ra Jesuu iin cuhva yoso cuhva chata cuati iin rai chiti

(Mt. 13.1-9; Lc. 8.4-8)

4 Tacan cuu, ta inga chaha quechaha sacuahra ndico tucu ra

Jesuu yu tañuhun can, ta tuvi xaan ñivi nducuiti tucu nu iyo ra. Chacan cuu cha ni quihvi tucu ra tichi tundoo, ta ni chacunda ra tichi tundoo can cha iyo yu nduta can, ta ndoo ndihi ñivi can nu ñuhun yu tañuhun can. ²Cuaha xaan cuhva quechaha sacuahra ra Jesuu chi ñi, ta cati tuhun ra chi ñi ti:

³—Cua tasoho ndo tuhun ya. Cha cuahan iin rai, vati cua cata cuati ra chiti. ⁴Ni chata cuati ra chi chi, ta quehni suhva chi nu iti, ta quichi ri saa, ta chachi ri chi chi. ⁵Inga suhva chiti can quehni nu iyo xaan yuu, ta ñahni vaha ñuhun nu inda chi, ta quii xaan cana chi, soco ña cocon iyo ñuhun can. ⁶Cana ri nicandi, ta quechaha xii chi, ta neti cuii chi, vati ñahni yoho chi cha vaha. ⁷Inga suhva chiti can quehni nu iyo iñu, ta ni chahnu tahan iñu, ta chasi iñu can nuun chi, ta ñahni chiti chi chacoo. ⁸Inga suhva chi quehni nu ñuhun vaha, ta cana chi, ta cocon chi, ta chacoo chiti chi. Iin chiti can chaha inga oco uchi chiti chi, ta inga chiti can chaha uni xico chiti chi, ta inga chiti can chaha iin ciendu chiti chi. Tacan cati ra Jesuu.

⁹Ta cati ra chi ñi ti:

—Na cua taa ndihi ndo soho ndo tuhun ya —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda ñacu cahan ra cuhva can

(Mt. 13.10-17; Lc. 8.9-10)

¹⁰Tacan cuu, ta inga hora iyo siin suhva ñivi iyo chi ra Jesuu, ta chica tuhun ñi chi ra ñaan tuhun cuu cuhva can. Chica tuhun tahan ndihi uchi uvi ra sacuahra chi ra, [vati ña chito tahan ra]. ¹¹Tacan, ta quechaha cati ndico ra Jesuu chi ñi ti:

—Maan ndo cua cutuni ini ndo yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo, soco ña cua coto inga ñivi ña iyo chi ra Ndioo. Mani chi cuhva cahin chi ñican. Nu ni quichi quivi cuni coto ñivi ñaan cha cuu tuhun ya, soco ña ni chaha ra Ndioo nda cua nda vitin. ¹²Chacan cuu cha cua ndehe ñi ñaan cha cua coo, soco ña cua coto ñi ñaan cha cuu cha cua ndehe ñi. Cua cuni soho ñi tuhun, soco ña cua cutuni ini ñi ñaan tuhun cuu chi, coto cua ndico coo anima ñi, ta cua naan cuati ñi —cati ndico ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ñaan tuhun cuu cuhva can

(Mt. 13.18-23; Lc. 8.11-15)

¹³Ta cati ndico ra Jesuu chi ñi ti: —Tu ña nituni ini ndo cuhva can, ña cua cutuni ini ndo ndihi ca cuhva cua cahin. ¹⁴Rai chata cuati chiti can cuu sava ni ta cua iin ra cati tuhun tuhun vaha chi ñivi, ¹⁵ta iyo ñivi cuu sava ta cua chiti quehni nu iti. Chini ñi tuhun can, soco quii xaan quichi run Satanaa, ta sanaan run tuhun ni chini soho ñi, ¹⁶ta iyo inga ñivi cuu sava ta cua chiti quehni nu iyo xaan yuu. Chini soho ñi tuhun can, ta chinu ini ñi chi chi, ta sii xaan cuni ñi, ¹⁷soco cuu ñi sava ta cua chiti can, vati ñahni nu cua cuhun yoho chi. Chacan cuu cha ndoo vaha ñi suhva ni quivi, soco yatin xaan cua ndoyo ñuhun ñi, tu cua ndehe ñi tu ndoho, tu cua cuni cani ñivi chi ñi, vati chinu ini ñi tuhun can, ¹⁸ta inga tucu ñivi cuu sava ta cua chiti cha quehni nu iyo iñu. Ñican cuu ñivi chini soho tuhun vaha can, ¹⁹soco

saxini xaan ñi cha cua tahan ñi ihya nu ñuhun ñuñivi ya, ta cuni xaan ñi cha cua coo xuhun ñi, vati chinu ini ñi cha sandahyu ñahan ñivi chi ñi, ta iyo xaan cha sasaca xini ñi, ta ndihi cha cutañu ñi chasi nuun tuhun can, ta ñahni chiti chi cua coo, ²⁰ta inga ndico tucu ñivi cuu sava ta cua chiti cha quehni nu ñuhun vaha. Chini soho ñi tuhun can, ta savaha ñi cuhva cati chi. Cua coo xaan chiti chi. Iin chiti can chaha oco uchi chiti chi, ta inga tucu chiti chaha uni xico chiti chi, ta inga ndico tucu chiti can chaha iin ciendu chiti chi —cati ra Jesuu, [vati tacan ni iyo ñivi cha chini ñi tuhun chiti can cha cati tuhun ra Jesuu].

Cuhva iyo iin ñuhun ndichin

(Lc. 8.16-18)

²¹Cati ra Jesuu chi ñivi can ti: —Ña tuhva ñivi taa ñi ñuhun ndichin, ta chaqui ndaa ñi chi chi tichi tica, ta ni ña tihi ñi chi chi xuu chito ñi. Chaqui ndaa ñi chi chi nu candileru, [vati tacan ndichin vaha ndehe ndihi ñivi can]. ²²[Tacan cati yu,] vati cua coto ndihi ñivi ndihi cha savaha xehe ñivi. ²³Na cua taa vaha ndo soho ndo ndaa ndo iyo soho —cati ra, [vati tacan ni cua coto ñivi yoso cuhva cua cundaca ñahan ra Ndioo]. ²⁴Cati tahan ra chi ñi ti: —Na cua savaha ndo cuhva cha ni tasoho ndo. Cuhva cua savaha ndo chi ñivi cua savaha tahan ra Ndioo chi ndo, ta cua nandaa ca cha cua savaha ra chi ndo. ²⁵Tu cua satiñu vaha yo cuenda ra, vii ca cua coo ca chi yo. Tu ña cua satiñu vaha yo

cuenda ra, cua naan cha iyo chi yo
—cati ra, [vati nini xaan cua satiñu
vaha ñivi tiñu Ndioo].

**Cuhva yoso cuhva chahnu
ndihi chiti tachi ñivi**

²⁶Ta cati tuhun tahan ra Jesuu
chi ñi ti:

—Nu cua cundaca ñahan ra Ndioo
cuu sava ta cua iin rai tachi chiti
tichi ñuhun. ²⁷Cha cuaa quixi ra,
ta ndoyo ndico ra chinucahni, soco
ña chito ra yoso cuhva cana chiti
can, ta ni ña chito ra yoso cuhva
chahnu chi, ²⁸ta maan maan ñuhun
can chaha cha cua coo chiti chi.
Xihna cuui cana chi, ta sa quee yoco
chi, ta nuun yoco chi quichi chiti
chi. ²⁹Tacan, ta quechaha quihvi
cuaan chi, ta quii ni cua tahnda chi,
vati cha queta quivi cua sucu ra
chi chi —cati ra Jesuu, [vati tacan
ni quechaha chinu ini ñivi chi ra
Ndioo].

Cuhva iyo chiti motasa

(Mt. 13.31-32; Lc. 13.18-19)

³⁰Cati ndico tucu ra Jesuu chi ñi
ti:

—Iyo iin cuhva cua cati tuhin chi
ndo yoso cuhva iyo nu cua cundaca
ñahan ra Ndioo. ³¹Nu cua cundaca
ñahan ra cuu sava ta cua iin chiti
motasa, ta ndihli xaan chi. Ñahni
inga chiti tachi yo tichi ñuhun cha
ndihli ca. ³²Tachi yo chiti can, ta
cana chi, ta chahnu chi, ta ñahni
inga cuhu cahnu sava ta cua cuhu
can, ta nahnu xaan soco chi cuu.
Chacan cuu cha savaha ri saa taca
ri nuun chi, vati vati xaan chi —
cati ra, [vati tacan ni cha cuahan
ndutuvi ñivi chinu ini chi ra Ndioo].

**Mani chi cuhva sacuahra ra Jesuu chi
ñivi can**

(Mt. 13.34-35)

³³Cuahra xaan cuhva can cati
tuhun ra Jesuu chi ñi. Tacan
sacuahra ra tuhun vaha can chi ñi
cuhva cua cuu cuni soho ñi tuhun
can. ³⁴Mani chi cuhva cahan ra chi
ñi, soco chi ra sacuahra chi ra chaha
vaha ra cuenda hora quee siin ra ta
ra.

**Cati ra Jesuu ti cua cutaxin tati chi
nduta**

(Mt. 8.23-27; Lc. 8.22-25)

³⁵Cha cua ini xaan suvi ni quivi
can, ta quechaha cati ra Jesuu chi
ra sacuahra chi ra ti:

—Na coho inga chiyo tañuhun ya
—cati ra.

³⁶Tacan cuu, ta quee ra ta ra nu
iyo cuiti ñivi can. Quihvi tahan ra
sacuahra chi ra tichi tundoo can, ta
cuahan ra ta ra. Tacan, ta cuahan
tahan inga uvi uni ca tundoo.

³⁷Tacan cuu, ta nihin xaan suhva
caa tati can, ta ndava nduta tichi
tundoo can. Chacan cuu cha cuni
cutu chi chi nduta. ³⁸Tacan, ta ni
vii quixi ra Jesuu iti suhma tundoo
can, ta quixi ra siqui iin sahma xini
nanihin ra. Sandooyo ra ta ra chi ra,
ta quechaha cati ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu ña saxini cun cha cua cuvi
ndi, ta maestru? —cati ra ta ra.

³⁹Chacuhun ini ra Jesuu, ta
quechaha cati ra ti na cutaxin tati
can, ta cati ra chi maan nduta can
ti:

—Taxin taxin cua coun —cati ra.

Tacan cuu, ta ni chacuita tati can,
ta taxin taxin chacava ndico nduta

can, ⁴⁰ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuyuhvi xaan ndo? ¿Ñacu ña chinu ini ndo? [Ña vaha cha iyo ndo tacan] —cati ra.

⁴¹Ni vii yuhvi xaan ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi tahan ra ti:

—¿Yoo rai cuu rahya, vati sacuinu tati chi nduta tañuhun ya cha ni cahan ra? —cati ra ta ra.

**Ñuhun tati cuihna anima iin rai
ñuhun Gadara**

(Mt. 8.28-34; Lc. 8.26-39)

5 Tacan cuu, ta queta ra ta ra inga chiyo tañuhun can nu cuu chi ñuhun Gadara. ²Quee ra Jesuu tichi tundoo can, ta yatin ni satahan iin rai ñuhun tati cuihna anima chi ra. Iti camasandu quee ra ndahvi can. ³Iyo cuii racan nu iyo ñaña ndii, ta ña cuu ca cuhni ñivi chi ra ni chi cadena caa. ⁴Cuaha chaha cha chuhni ñi chi ra chi manea chi cadena, soco ni chahnda cuati ra ndihi cadena can, ta ni sachehe ra manea can, ta ni ña cuu ca sandumasu ni iin rai chi ra. ⁵Ndihni quivi ta ndihi cha cuaa chica cuu ra yucu can, ta chica cuu ra camasandu can, ta cana chaa ra, ta sanicuehe ra chi ra chi yuu can. ⁶Chica vachi ra Jesuu, ta ndehe ra chi ra, ta quechaha chinu ra. Chinu ra nu vachi ra Jesuu, ta chacuiñi chiti ra iti nuun ra. ⁷Tacan, ta nihin xaan cana chaa ra ndahvi can, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cuni cun chihin yu, ta Jesuu? Maun cuu sehe Ndioo ra cuu ra cahnu xaan. Cahan rai yu chihun cuenda ra Ndioo ti na ña cua sasacon xini yu —cati ra.

⁸Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti: —Yoho tati cuihna, cua queun tichi anima rahya —cati ra.

⁹Nducu tuhun ra Jesuu chi run ti: —¿Ñaan nani cun? —cati ra chi run.

Ta ni quechaha cati ndico run chi ra ti:

—Legioon nani yu, vati cuaha xaan ndi iyo —cati run.

¹⁰Tacan, ta cuaha xaan cahan ndahvi xaan run chi ra Jesuu ti na ña cua tava ndaa ra chi run tichi cuhu can. ¹¹Yucu can iyo cuaha xaan ri quini. Chica cuu ri tixiti ri. Nanducu ri cha cua cachi ri, ¹²ta quechaha cahan ndahvi ndihi run tati cuihna can chi ra Jesuu, ta cati run chi ra ti:

—Tachi cun chi ndi nu ñuhun quini can, ta cua quihvi ndi tichi ri —cati run ta run.

¹³Tacan, ta chaha ra Jesuu cha cua cuhun run, ta quee run tati cuihna can, ta quihvi run tichi maan quini can, ta quechaha ca chinu ndihi ri quini, ta quicoyo ri nu chani nuun chi yu tañuhun can. Ni chihi ndihi ri tichi nduta tañuhun can, ta uvi mil ri cuu ri ni chihi.

¹⁴Tacan cuu, ta chinu ndihi ra sacuenda chi ri quini can, ta chaha ra ta ra cuenda chi ndihi ñivi can. Chaha ra ta ra cuenda chi ñivi iyo tichi ñuun, ta chaha tahan ra ta ra cuenda chi ñivi iyo chiqui. Chacan cuu cha quee ñi cuahan ñi, vati cua ndehe tahan ñi ñaan cha cuu cha ni cuu. ¹⁵Queta ñi nu iyo ra Jesuu, ta ndehe ñi ti iyo ra cha ndehe tu ndoho can, ta ndaa ra. Nami ra sahna, ta cha iyo vaha

xini ra, ta suvi ni maan ra cuu ra cha cuñuhun cuaha xaan run tati cuihna can, ta quechaha cuyuhvi xaan ñi, ¹⁶ta suvi ni ra ni ndehe cha ni tahan ri quini can chaha cuenda chi ñi ñaan cha cuu cha ni tahan ra cha ñuhun tati cuihna anima. Chaha tahan ra ta ra cuenda ñaan cha cuu cha ni tahan ri quini can, ¹⁷ta quechaha cahan ndahvi ñican chi ra Jesuu ti na cua quee ra ñuhun nu iyo maan ñi, ta na cua cuhun ra.

¹⁸Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Jesuu tichi tundoo can, ta quechaha cahan ndahvi xaan ra cha cuñuhun tati cuihna anima chi ra, vati cuni ra cuhun tahan ra chi ra, ¹⁹soco ña ni chaha ra Jesuu. Quechaha cati ra chi ra ti:

—Cuahan iti vehun nu iyo ñivi cun, ta cuhvon cuenda chi ñi ñaan cha cuu cha ni savaha chitoho cun chihun. Cua cuhvon cuenda chi ñi yoso cuhva ni cundahvi ini ra chihun —cati ra Jesuu chi ra.

²⁰Tacan, ta cuahan ra, ta quechaha cati tuhun ra chi ñivi ñuhun Decápoli can ñaan cha cuu cha ni savaha ra Jesuu chi ra, ta iyo xaan quechaha cuni ñi.

Cuhvi sehe ra Jairo, ta sayani ndaha iin ñahan sahma ra Jesuu

(Mt. 9.18-26; Lc. 8.40-56)

²¹Tacan cuu, ta quihvi ndico tucu ra Jesuu tichi tundoo can, ta yaha tucu ra inga chiyo tañuhun can, ta nducuiti ndico tucu tuvi ñivi nu ni queta ra yu tañuhun can. ²²Queta tahan iin ra ndiso tiñu cuenda ve ñuhun, ta Jairo nani ra. Ndehe ra chi ra Jesuu, ta ni chacuiñi chiti

ra iti nuun ra. ²³Quechaha cahan ndahvi xaan ra chi ra Jesuu, ta cati ra chi ra ti:

—Cha cuni cuvi ña luhu sehe. Na coho, ta tison ndahun chi ña, ta cua nduvaha ña, ta ña cua cuvi ña —cati ra chi ra.

²⁴Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra, ta ndicu tuvi xaan ñivi chi ra. Nihin xaan indi ra tañu ñivi can, ²⁵ta queta iin ñahan. Uchi uvi cuiya cha iyo xaan niñi ña chi ña. ²⁶Cha cuaha xaan tu ndoho ndehe ña, vati cuaha xaan ra ñatatan ndehe chi ña, ta sanaan ña ndihi cha iyo chi ña, ta ña ni nduvaha ña, soco xaan ca cuahan sanihin chi chi ña. ²⁷Chini ña cha cahan ñivi cuenda ra Jesuu, ta quichi ña iti chata ra sava mahñu ñivi can, ta sayani ndaha ña sahma ra, ²⁸vati cati ña ti tu cua sayani ndaha ña—masi sahma ra, cua nduvaha ña, cati ña. ²⁹Tacan cuu, ta quii xaan ni chacuita niñi ña chi ña, ta ni chito ña ti cha ni nduvaha ña tu ndoho tahan ña, ³⁰ta quii xaan ni tuvi ini ra Jesuu cha quee tu ndee ini chi ra. Chacan cuu cha ndico coo ra mahñu ñivi can, ta quechaha nducu tuhun ra ti:

—¿Yoo cuu cha ni sayani ndaha sahme? —cati ra.

³¹Ta quechaha cati ra sacuaha chi ra ti:

—Ndehun vati tuvi xaan ñivi chacuhun chihun, ta nducu tuhun cun yoo ni sayani ndaha chihun —cati ra ta ra.

³²Quechaha nanducu nuun maan ra Jesuu nini cuta nu inda ñivi can, vati cuni ra ndehe ra yoo ñi ni sayani ndaha sahma ra. ³³Tacan, ta quechaha cuyuhvi xaan maan

ña ñahan can, ta quisi chi chi ña, vati chito ña ñaan cha cuu cha ni tahan ña, ta tuhva ña nu inda ra, ta ni chacuiñi chiti ña iti nuun ra, ta cahan ndicha ña ndihi cha ni tahan ña. ³⁴Cati ndico ra Jesuu chi ña ti:

—Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun. Cuahan vitin, ta na cua coo vii anima cun, vati cha naan tu ndoho tahan, sihi —cati ra chi ña.

³⁵Ni vii cahan ra Jesuu chi ñacan, ta queta uvi ñivi vachi iti vehe ra Jairo can, ta cati ñi chi ra ti:

—Cha ni chihi sehun. Ña cua satañu con chi ra maestru —cati ñi.

³⁶Chini ra Jesuu tuhun cha cahan ñi, ta quechaha cati ra chi ra ndiso tiñu can ti:

—Ña cua cuyuhvi cun. Ini cha cua cuinu ini cun —cati ra.

³⁷Tacan, ta ña chaha ra Jesuu cha cua cuhun tahan ndihi ca ñivi can chi ra. Mani ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juan yani ra Jacobo can [chi ra Jairo] chaha ra, ta cuahan tahan ra ta ra chi ra. ³⁸Tacan cuu, ta queta ra ta ra vehe ra Jairo can, ta ndehe ra Jesuu ti cuvaa xaan ñivi can. Ndahyu chaa ñi, ta chacu xaan ñi. ³⁹Quihvi ra tichi vehe ra Jairo can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Ñacu cuvaa xaan ndo? ¿Ñacu chacu xaan ndo? Ña chihi ña luhu ya. Quixi ni maan ña —cati ra.

⁴⁰Ta quechaha chacu cata ñi cha cahan ra Jesuu, ta tava ndaa ra chi ndihi ñican iti nuquehe. Quihin ra chi sutu ña chi sihi ña chi ra quichi chi maan ra, ta tuhva ra nu caa ña luhu can. ⁴¹Tiin ra Jesuu ndaha ña, ta quechaha cati ra chi ña ti:

—Talita cumi —cati ra.

Tuhun hebreo can cati ti cahin chi yoho, xihi. Ndoyo, cati chi.

⁴²Tacan cuu, ta ni ndoyo ña, ta quechaha chica cuu ña. Cha iyo tahan ña iin uchi uvi cuiya ña. Suvi ni hora can iyo xaan iyo xaan quechaha cuni ñivi can, ⁴³ta quechaha cati tuhun xaan ra Jesuu chi ñi, vati ña cuni ra cha cua coto ni iin ñivi cha ni savaha ra. Tacan, ta cati ra ti na cua cuhva ñi cha cua cachi ña.

Queta ndico ra Jesuu ñuun Nazaret

(Mt. 13.53-58; Lc. 4.16-30)

6 Tacan cuu, ta ni quee ra Jesuu ican, ta cuahan ra iti ñuun ra, ta ndicu tahan ñivi sacuaha chi ra. ²Quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi] cuu chi, ta quechaha sacuaha tucu ra chi ñivi iyo ve ñuhun can. Tuvi ñivi chini tuhun cha cahan ra, ta iyo xaan cuni ñi. Quechaha nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Ndaa iti cutuhva ra tuhun ya? ¿Yoo rai chaha cha chini tuni chi ra? ¿Yoso cuu savaha ra cuhva cahnu xaan can? ³Saxini ndiuhu ti rahya cuu sehe ña María. Yani ra chi ra Jacobo chi ra José chi ra Juda chi ra Simón. Ihya iyo tahan cuhva ra chi maan yo, ta sata tahan ra vitu —cati ñi ta ñi.

Ndutahñu cuni ñi ndehe ñi chi ra Jesuu, ⁴ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Sacahnu ndihi ca ñivi chi ra cahan cuenda ra Ndioo, soco nda ñuun ra nda vehe ra chi ñivi ra—ña sacahnu ñi chi ra —cati ra Jesuu.

⁵Ña ni cuu savaha ra Jesuu ni iin cuhva tican, [vati ñuun nu ni quichi cuahnu ra cuu chi]. Tiso ni ra ndaha ra chi iin uvi ñivi cuhvi,

ta sanduvaha ra chi ñi. ⁶Iyo xaan cuni ra, vati ña cuni ñi cuinu ini ñi. Chahan ra ndihi ñuun iyo ican, ta sacuahha ra chi ñivi can.

**Tava tiñu ra Jesuu chi ndihi uchi uvi
ra sacuahha chi ra**

(Mt. 10.5-15; Lc. 9.1-6)

⁷Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuahha chi ra, ta quechaha tava tiñu ra chi ra ta ra. Uvi uvi ra ta ra tava tiñu ra, ta chaha ra tu ndee ini chi ra ta ra ti na cua tava ra tati cuihna anima ñivi. ⁸Cati tuhun ra chi ra ta ra ti ñahni cha cua cuiso ra ta ra nu cua cuhun ra. Ña cua cuiso ra yunu. Ña cua cuiso ra cha cua cachi ra. Ña cua cuiso ra xuhun tichi iti ra. Ña cua cuiso ra. Iin tuhun ni yutun cua cunaan ra. ⁹Cua cunda chaha ra, soco ña cua cundichin toto ra uvi sahna, ¹⁰ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua coo nuun ndo ndaa vehe cua quihvi ndo. Tican cua coo nuun ndo nda cua nda quivi cua quee iti tucu ndo. ¹¹Tu ña cua quihin cuenda ñivi chi ndo, tu ña cua tasoho ñi tuhun cua cahan ndo, cua quee ndo tican, ta cua naquisi ihni ndo yuhma iñi chaha ndo nu cua ndehe ñi. Chacan cuu cha cua coto ndihi ñivi ti ña vaha cha ndacu ñican. Cati ndicha yu chihin ndo ti nihin xaan cua coo tu ndoho chi ñivi ñuun Sodoma chi ñivi ñuun Gomorra quivi cua cutuni ñivi ñuñivi, soco nihin xaan ca cua coo tu ndoho chi ñivi ña cua quihin cuenda chi maan ndo —cati ra Jesuu.

¹²Tacan cuu, ta quee ra ta ra, ta cuahan ra. Cati tuhun ra ta ra ti na cua nacoo ihni ñivi cuati ndacu ñi, ¹³ta tava ihni ra ta ra cuaha xaan tati cuihna indi anima ñivi. Choso tahan ra ta ra aceite chi ñivi cuhvi, ta sanduvaha ra ta ra chi ñi.

Chihi ra Juaan ra sacuanduta

(Mt. 14.1-12; Lc. 9.7-9)

¹⁴Tacan cuu, ta chito tahan ra Herode ra ndaca ñahan ñuhun can, vati cha cahan ndihi ñivi yoso cuhva ni savaha ra Jesuu. Iyo ñivi cati ti:

—Juaan ra sacuanduta cuu ra savaha ndihi chacan, ta vitin cha natacu ndico ra tañu ñivi ndii. Chacan cuu cha iyo xaan tu ndee ini chi ra —cati ñi.

¹⁵Ta inga ñivi cati ti:

—Elía cuu ra —cati ñi.

Ta inga tucu ñivi cati ti:

—Iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra, vati iyo ra cuhva ni chacoo ra ni cahan tuhun Ndioo tiempu chahnu —cati ñi.

¹⁶Tacan, ta chini ra Herode tuhun can, ta quechaha cati ra ti:

—Cha ni quende xini ra Juaan, soco cha ni nandoto ndico ra —cati ra Herode can.

¹⁷Tacan cati ra Herode, vati suvi ni maan ra tachi tiñu ti na cua cu tiin tiñu chi ra Juaan, ta tihi ra chi ra ve caa, vati cha quihin cuenda ra Herode chi ña Herodía ñasihi ra Felipe yani ra, ta tandaha ndico tucu ra Herode chi ña, ta ñasihi ra cuu ña quivi can. ¹⁸Ni tihi ra Herode chi ra Juaan can ve caa, vati cha cati ra Juaan chi ra ti ña

chaha ley cha cua quihin ra ñasihi yani ra, cati ra Juaan can.

¹⁹Tacan, ta quihin xaan ña Herodía tisihi ndehe ña chi ra Juaan, ta cahni ña chi ra cuni ña, soco ña cuu chi maan ña, ²⁰vati cuyuhvi ra Herode chi ra Juaan can, vati chito ra ti rai cuiti vaha cuu ra Juaan, ta ñahni cuati ndacu ra. Chacan cuu cha cumi vaha ra Herode chi ra, ta sii xaan cuni ra chini ra tuhun cahan ra Juaan, soco ña nihin ra Herode cuhva yoso cua saxini ra. ²¹Tacan cuu, ta queta iin quivi, ta ni nihin ña Herodía cuhva, vati cua sacahnu ra Herode iin vico, vati cha queta cuiya ra. Chacan cuu cha cua tiso vaha ra, vati cua sacachi ra chi ra cumi tiñu chi ra ndaca ñahan chi ra sandaru ta ra chi ndihi ra sutu ñuun iyo ñuhun Galilea can. ²²Tacan cuu, ta quihvi ña tivaa sehe ña Herodía can nu ndaa ra ta ra, ta chita chaha ña yaa, ta sii xaan quechaha cuni ra Herode chi ndihi ra ndecu chi ra yu mesa can, ta quechaha cati ra Herode can chi ña tivaa can ti:

—Cua cati maun ndaa cha cuu cha cuni maun, ta cua cuhve chi chi chihun —cati ra.

²³Cahan rai ra chi ña, ta cati ra ti cua cuhva ra ñaan cha cuu cha chica ña chihin ra. Cua cuhva ra nda sava ñuhun ndaca ñahan ra chihin ña, tu cua cuni ña. ²⁴Tacan, ta quee ña cuahan ña, ta quechaha nducu tuhun ña chi sihi ña ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua ndaque chi ra? —cati ña.

Ta cati ndico sihi ña chi ña ti:

—Na cua cuhva ra xini ra Juaan ra sacuanduta —cati ña chi ña.

²⁵Tacan, ta quii xaan ni quihvi ndico ña tivaa can nu ndaa ra Herode can, ta cati ndico ña ti:

—Yuhu cuni yu cha cua cuhvon xini ra Juaan ra sacuanduta tichi chicoho cha vitin vitin —cati ña chi ra.

²⁶Tacan cuu, ta ndahvi xaan quechaha cuni ra Herode can, vati cha ni cahan rai ra chi ña, ta ña cuni ra cati ra chi ña ti ña cua cuu, vati iyo tahan ra ndecu yu mesa chi ra. ²⁷Tacan cuu, ta sa ni tava tiñu ra chi iin ra chahni ñivi ti na cua cu quihin ra xini ra Juaan. ²⁸Cuahan racan, ta queta ra, ta chahnda ra sucun ra Juaan nu ndaa ra ve caa can, ta quichi ndaca ra xini ra tichi chicoho can, ta chandaca ra chi chi ña tivaa can, ta chaha ña tivaa can chi chi chi sihi ña.

²⁹Tacan cuu, ta chito ra sacuaha chi ra Juaan can, ta chaquihin ra iquin cuñu ra, ta cuchi ra chi ra.

Chaha ra Jesuu cha chachi uhun mil rai

(Mt. 14.13-21; Lc. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

³⁰Ni nducuiti ndico tucu ra tatun ra Jesuu iti nuun ra [nu ni chahan ra ta ra], ta chaha ra ta ra cuenda ndihi cha ni savaha ra ta ra. Chaha tahan ra ta ra cuenda ndihi cha ni sacuaha ra ta ra chi ñivi, ³¹ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Coho, vati cua quee siin yo tichi cuhu, ta cua cunda tatun nuun yo suhva quivi.

Tacan cati ra Jesuu, vati tuvi ñivi quichi, ta tuvi ñi cuahan ndico, ta ña cuyatin ra ta ra cachi ra. ³²Tacan,

ta quihvi ndico tucu ra ta ra tichi tundoo, ta quee ra cuahan ra. Quee siin ra ta ra tichi cuhu, ³³soco tuvi ñivi ndehe ti cha cuahan ra ta ra, ta chito ñi ndaa iti cuahan ra ta ra. Quee ñi ndihi ñuun can, ta chinu ñi cuahan ñi ican, ta queta xihna maan ñivi can. Tacan ni nducuiti tucu ñi.

³⁴Tacan cuu, ta queta ra Jesuu tican, ta quee ra tichi tundoo can, ta ndehe ra ti cha iyo cuiti tucu tuvi ñivi, ta uhvi xaan cuni anima ra cha ndehe ra chi ñivi can, vati iyo ñi sava ta cua iyo ri mbee, ta yoni sacuenda chi ri. Tacan, ta quechaha sacuaha tucu ra chi ñi. Cuaha xaan sacuaha ra chi ñi. ³⁵Cha cua ini xaan, ta tuhva ra sacuaha chi ra Jesuu nu iyo ra, ta quechaha cati ra ta ra ti:

—Mani cuhu cuu chi ihya, ta cha cua ini xaan vitin. ³⁶Na cua saña tahan chi ñi. Chacan cuu cha cua cuu cuhun ñi ndihi ñuun iyo yatin ihya, ta cua cuu sata ñi ñaan cha cua cachi ñi, [vati ña ndiso ñi cha cua cachi ñi] —cati ra ta ra.

³⁷Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cuhva maan ndo cha cua cachi ñi —cati ra.

Ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra ti:

—¿Atu cua cu sata ndi uvi ciendu xuhun denario paan, ta cua cuhva ndi cha cua cachi ñi? —cati ra ta ra.

³⁸Ta nducu tuhun ndico maan ra chi ra ta ra ti:

—¿Yoso tahan paan iyo chi ndo? Cua cu ndehe ndo —cati ra.

Cha chito ra ta ra, ta cati ndico ra ta ra ti:

—Uhun tahan paan cuu chi, ta uvi tahan tiaca —cati ra ta ra.

³⁹Tacan, ta cati tuhun ra Jesuu ti na cua cunda ñi nu ñuhun nu iyo ita cui can. Iin iin cuenda ñi cua cunda ñi, ⁴⁰ta tacan ni chacunda ñi. Ni chacunda iin cuenda ñi ciendu ciendu ñi, ta ni chacunda tahan inga cuenda ñi uvi xico uchi uvi xico uchi ñi. ⁴¹Tacan cuu, ta quihin ra Jesuu ndihi uhun tahan paan can chi nduvi tahan tiaca can, ta ndehe ndaa ra iti siqui andivi, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chahnda cuati ra paan can, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra, vati na cua cuhva ra chi chi chi ñivi can, ta natahvi tahan ra nduvi tahan tiaca can chi ndihi ñi. ⁴²Chachi ndihi ñivi can, ta ni ndaha ini ñi. ⁴³Tacan, ta canihin ra ta ra uchi uvi tica chitu chehle can, ta uhun paan chi uvi tiaca cuu chi. ⁴⁴Queta uhun mil rai cuu ra ni chachi paan can.

Chica ra Jesuu nu nduta

(Mt. 14.22-27; Jn. 6.16-21)

⁴⁵Tacan cuu, ta cati tuhun ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti na cua quihvi ra ta ra tichi tundoo, ta cua cuhun ra ta ra iti nuun. Nda inga chiyo tañuhun can cua cuhun ra ta ra nuun iyo ñuun Betsaida can, vati cua saña tahan xihna ra Jesuu chi ñivi can. ⁴⁶Tacan cuu, ta saña tahan ra Jesuu chi ñi, ta quee ra cuahan ra iin siqui yucu, vati cuni ra cahan ra chi ra Ndioo. ⁴⁷Cha cuua cuu chi, ta cuahan tundoo mahñu nduta tañuhun can, ta ndoo maan iin tuhun ra Jesuu nu ñuhun. ⁴⁸Tacan, ta ndehe ra Jesuu ti chitatun xaan ra ta ra cha sacunu ra chi maan tundoo, vati nihin xaan

vachi tati iti nuun tundoo. Cha yatin caa uni cha vachi tuvi cuu chi, ta tuhva ra Jesuu nu cuahan ra ta ra. Chica ra nu nduta can, ta cuni ra cua yaha ra iti nuun ra ta ra, ⁴⁹soco ndehe ra ta ra ti cha chica ra nu nduta can, ta saxini ra ta ra ti xiñahñu ndii cuu ra, ta quechaha cana chaa ra ta ra. ⁵⁰Ndihi ra cuu ra ndehe chi ra, ta yuhvi xaan ra ta ra. Tacan, ta nducahan ra Jesuu chi ra ta ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua cundee ini ndo. Yuhu cui. Ña cua cuyuhvi ndo —cati ra.

⁵¹Tacan cuu, ta quihvi tahan ra Jesuu tichi tundoo nu indi ra ta ra, ta ni chacuita tati can, ta quechaha saxini xaan ra ta ra. Iyo xaan quechaha cuni ra, ⁵²vati ña nituni ini ra ta ra cuenda paan can, ta ni ña cuni ra ta ra cuinu ini ra.

Sanduvaha ra Jesuu chi ñivi cuhvi ñuun Genesaret can

(Mt. 14.34-36)

⁵³Tacan cuu, ta queta ra ta ra inga chiyo yu tañuhun can nu cuu chi ñuun Genesaret, ta chuhni ndaa ra tundoo can yu nduta can. ⁵⁴Nu ni quee ra ta ra iti tichi tundoo, ta quii xaan nacoto ñivi chi ra Jesuu.

⁵⁵Chacan cuu cha chinu ñi nini cahnu ñuhun can, ta quechaha chandaca ñi chi ñivi cuhvi caa nu yuvi, vati chini ñi tuhun ndaa iti iyo ra. ⁵⁶Yaha ra Jesuu ndihi ñuun iyo tican, soco ndihi nu yaha ra chaqui ñi chi ñivi cuhvi iti nuyahvi, ta cahan ndahvi ñi chi ra ti na cua sayani ndaha ñi cuhvi can—masi nu tuvi sahma ra. Tacan cuu, ta nduvaha ndihi ñivi sayani ndaha sahma ra.

Cati ra Jesuu ñaan cha cuu cha sacaquini chi ñivi

(Mt. 15.1-20)

7 Iti ñuun Jerusalén ni quichi ra fariseo chi uvi uni ra sacuahaleychahnu, ta nducuiti tahan ra ta ra nu iyo ra Jesuu. ²Ndehe ra ta ra ti cha chachi ñivi sacuahachi ra Jesuu, ta ña ndoo ndaha ñi cuenda costumbre. Tacan cati ra ta ra ti cha ndacu ñi cuati, ³vati ña tuhva ra fariseo chi ndihi ñivi judío can cachi ñi, tu ña cua nacata vaha xihna ñi ndaha ñi cuhva iyo costumbre savaha ñivi ñi nu ni quichi quivi. ⁴Chahan ñi nuyahvi, ta nacata xihna ñi ndaha ñi cuhva iyo costumbre, ta sa cua cuu cachi ñi. Cuaha xaan ca costumbre iyo chi ñi. Nacata ñi yachin. Nacata ñi casitu. Nacata ñi quisi. Nacata ñi yuvi. Nacata ñi, ⁵ta nducu tuhun maan ra fariseo chi maan ra sacuahaleychan chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu ña sacahnu ñivi sacuahachihun costumbre cuhva ni sacahnu ñivi yo nu ni quichi quivi? Chachi ñivi sacuahachihun, ta ña ndoo ndaha ñi cuenda costumbre —cati ra ta ra.

⁶Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti: —Chaha vaha ra Isaícuenda yoso cuhva iyo ndo, vati rai uvi yaa cuu ndo. Cha cati tutu Ndioo ti:

Cati ñivi can ti cha sacahnu ñi chihin ra Ndioo, soco ña sacahnu ñi chihin ra chi anima ñi.

⁷Ñahni yavi ndaa cha sacahnu ñi chihin ra, vati sacuahachi tuhun cha saxini ñivi ñuñivi,

ta cati ñi ti tuhun Ndioo cuu chi, cati ra Isaíá can tiempu chahnu.

⁸Cha nacoó ndo cha ni cati tuhun ra Ndioo, ta sacuinu ndo costumbre cuhva cati ñivi, vati nacata ndo casitu. Nacata ndo yachin, ta cuaha xaan ca chacan ndacu ndo —cati ra chi ra ta ra.

⁹Tacan, ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tava ndaa ndicha ndo cha cati tuhun ra Ndioo, vati cuni ndo sacuinu ndo costumbre maan ndo. ¹⁰Tiempu chahnu cati ra Moisee ti cua sacahnu ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi, cati ra, ta suvi ni maan ra cati ndico tucu ti na cua cuvi ndicha ñivi tu cua cahan ñi ndavaha ni chi sutu ñi chi sihi ñi, cati ra, ¹¹ta maan ndo cati ti cua cuu cati iin ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi ti ña cua cuu tindee ñi chi ñi, vati ndihi cuii cha iyo chi ñi cuu Corbaan, vati cha samani ñi chi ra Ndioo cuu chi. ¹²Tu tacan cua cati ñi, ña cua cuhva ca ndo cha tindee ñi chi sutu ñi chi sihi ñi. ¹³Chacan cuu cha sanaan ndo tuhun Ndioo, vati cuni ndo sacahnu ndo costumbre ndo, ta cuaha xaan cuhva can ndacu ndo —cati ra Jesuu.

¹⁴Tacan cuu, ta cana tucu ra Jesuu chi ñivi can, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ndihi ndo na cua taa vaha ndo soho ndo, ta na cua cutuni vaha ini ndo. ¹⁵Ñahni cha cua cachi ñivi cuu cha cua sacaquini chi anima ñi, soco cha cua saxini ñi cuu cha cua sacaquini anima ñi. ¹⁶Na cua taa vaha ndo soho ndo —cati ra chi ñi.

¹⁷Tacan cuu, ta quee ra Jesuu nu iyo cuiti ñivi can, ta quihvi ra tichi

vehe, ta quechaha nducu tuhun ra sacuaha chi ra ñaan cha cuu cuhva can cha ni cati ra, ¹⁸ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cutuni tahan ini ndo. Ña chito ndo ti ñahni cha chachi ñivi cuu cha cua sacaquini chi ñi. ¹⁹Ña cua sacaquini chi chi anima ñi, vati ña quihvi chi tichi anima ñi, soco quihvi chi tichi chiti yuva ñi, ta chati ndico ñi chi chi —cati ra.

Chacan cuu cha cati ra Jesuu ti ña ica cuenda costumbre ni iin cha chachi ñivi, ²⁰ta cati tucu ra chi ñi ti:

—Cha saxini ñivi chi anima ñi cuu cha sacaquini chi ñi, ²¹vati saxini ñivi ndavaha ni chi anima ñi. Chehe cuu cha saxini ñivi. Saxini ñi ndavaha ni chi anima ñi. Cuni ñi coo ñi ndavaha ni chi tahan ñi inga chiyo. Cuni ñi cahni ñi chi tahan ñi. ²²Cuni ñi suhu ñi ndatiñu tahan ñi. Cuni xaan ñi cha iyo chi tahan ñi. Mani cha ndavaha ni cuni ñi savaha ñi. Cuni ñi sandahyu ñahan ñi chi tahan ñi. Yaha xaan cuhva cha ndacu ñi. Tahñu xaan cuni ñi ndehe ñi chi tahan ñi. Mani ndavaha ni cahan ñi chi ra Ndioo. Rai xaan cuni ñi. Ña vaha cuni xini ñi. ²³Ndihi cha ndavaha ni can saxini ñivi chi anima ñi, ta sa nducaquini anima ñi —cati ra Jesuu chi ñi.

**Chinu ini iin ñahan iyo inga ñuhun
chi ra Jesuu**

(Mt. 15.21-28)

²⁴Tacan cuu, ta quee ra Jesuu tican, ta cuahan ra. Iti ñuun Tiro iti ñuun Sidón cuahan ra, ta quihvi ra tichi vehe ican, ta ña cuni ra

cha cua coto ñivi cha iyo ra, soco ña cuu cuindi xehe ra. ²⁵Quii xaan chito iin ñahan cha iyo ra, ta quichi ña nu indi ra, vati ñuhun tati cuihna anima sehe ña, ta ni chacuiñi chiti ña iti nuun ra. ²⁶Inga tucu ñivi cuu ña, vati iti ñuhun sirofenisa ni cacu ña. Chica ñacan iin tu manini chi ra Jesuu, vati na cua tava ra tati cuihna ñuhun anima sehe ña, ²⁷ta quechaha cati ra Jesuu [iin cuhva] chi ña ti:

—Cuhva cun cha cua ndaha xihna ini ñi cuati, vati ña vaha cha cua quihin ndi paan iyo chi ñi, ta cua cuhva ndi chi chi chi ri ina cuati —cati ra [cuenda ñivi judío can ta cuenda ñivi cuu inga tucu ñivi].

²⁸Ta cati ndico ña chi ra ti:

—Ndicha, tata, soco cua cachi ri ina cuati ndihi chehe yuhu ñi cuati quicoyo iti xuu mesa —cati ña.

²⁹Ta cati ndico ra chi ña ti:

—Cuahan vitin, vati vaha xaan tuhun cha cahun. Cha quee run tati cuihna can anima sehun —cati ra.

³⁰Tacan cuu, ta quee ña cuahan ndico ña iti vehe ña, ta ndehe ña ti caa taxin sehe ña nu yuvi, ta cha ni quee run tati cuihna anima ña.

Sanduvaha ra Jesuu chi iin ra soho

³¹Quee ndico tucu ra Jesuu ñuun Tiro can, ta yaha ra ñuun Sidón, ta queta ndico ra tañuhun Galilea sava mahñu ñuhun Decápoli can.

³²Tacan cuu, ta quichi ndaca ñivi can chi iin ra soho nu queta ra Jesuu, ta ñihin tahan ra ndahvi can. Queta ñi, ta chica xaan ñi iin tu manini chi ra Jesuu ti na cua tiso ra ndaha ra chi ra ndahvi can.

³³Tacan, ta quihin ra Jesuu chi

ra, ta quee siin ra ta ra tañu ñivi can, ta tihi ra Jesuu nundaha ra tichi yavi soho ra ndahvi can, ta tivi sivi ra nundaha ra, ta taa tahan ra nundaha ra yaa ra ndahvi can.

³⁴Tacan, ta ndehe ndaa ra Jesuu iti siqui andivi, ta xita ra tati ra, ta quechaha cati ra chi ra soho can ti: —iEfata! —cati ra, vati na cua nuna, cati ra chi tuhun cahan maan ñi.

³⁵Tacan cuu, ta sa ni nuna yavi soho ra ndahvi can, ta nduvita yaa ra, ta quechaha cahan ra. Cachin xaan cahan ra, ³⁶ta cati tuhun ra Jesuu chi ñi ti ña cua cahan ñi chi ni iin ñivi. Tacan cati tuhun xaan ra chi ñi, soco nihin xaan ca cati tuhun ñi tuhun can. ³⁷Iyo xaan quechaha cuni ñivi can, ta cati ñi ti:

—Vaha xaan ndacu ra, vati chini ñivi soho, ta nducahan ñivi ñihin savaha ra —cati ñi.

Chaha ra Jesuu cha chachi cumi mil ñivi

(Mt. 15.32-39)

8 Suvi ni quivi can nducuiti ndico tucu tuvi ñivi, ta ñahni cha cua cachi tucu ñi. Tacan, ta cana ra Jesuu chi ra sacuahachi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

²—Uhvi xaan cuni yu ndehi chi ndihi ñivi ya, vati cha queta uni quivi cha iyo ñi chihin yu, ta ñahni cha cua cachi ñi vitin. ³Tu cua tachi ndico yu chihin ñi iti vehe ñi, ta ña ta cachi ñi, cua nduva ihni ñi iti chi soco, vati iyo ñi cani xaan quichi ñi —cati ra.

⁴Ta nducu tuhun ndico ra sacuahachi ra ti:

—¿Ndaa iti cua nihin yo cha cua cachi ñi ihya tichi cuhu ya? —cati ra ta ra chi ra.

⁵Tacan, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Yoso tahan paan iyo chi ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ucha tahan chi iyo —cati ra.

⁶Tacan cuu, ta cati ra Jesuu chi ñi ti na cua cunda ñi nu ñuhun, ta quihin ra ndihi ucha paan can, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta sacuati ra chi chi, ta chaha ra chi chi chi ra sacuaha chi ra ti na cua sacha ra ta ra chi chi chi ñi, ta chaha ra ta ra chi chi chi ndihi ñivi can. ⁷Iyo tahan uvi uni tahan tiaca cuati chi ñi, ta chaha ndico tucu ra Jesuu tiahvi ndioo, ta cati ra ti na cua cuhva tahan ra chi ri chi ñi. ⁸Chachi ñi, ta ndaha ini ñi, ta queta ucha tica chehle can canihin ra ta ra. ⁹Vasi queta cumi mil ñivi chachi ican. Tacan, ta saña tahan ra chi ñi. ¹⁰Tacan cuu, ta quihvi ndico ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra tichi tundoo, ta cuahan ra ta ra iti ñuhun Dalmanuta.

Cati ra fariseo ti cuni ndehe ra iin cuhva

(Mt. 16.1-4; Lc. 12.54-56)

¹¹Tacan cuu, ta nducuiti tahan ra fariseo ta ra nu iyo ra Jesuu, ta quechaha cahan yuhu ra ta ra chi ra, vati cuni ndehe ra ta ra iin cuhva iti siqui andivi cha cua savaha ra Jesuu. Tacan cuni ra ta ra, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua savaha ra Jesuu iin cha ndavaha ni. ¹²Tacan cuu, ta quichi cha uhvi ini ra Jesuu, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuni ndehe ñivi iyo vitin iin cuhva? Cati ndicha yu ti ñahni cuhva cua ndehe ñi —cati ra.

¹³Tacan cuu, ta quee ra Jesuu nu iyo cuiti ñivi can, ta quihvi tucu ra tichi tundoo, ta cuahan ra inga chiyo tañuhun can.

Cati ra Jesuu ti tuhun cahan ra fariseo cuu sava ta cua levadura

(Mt. 16.5-12)

¹⁴Tacan cuu, ta naan ini ra sacuaha chi ra Jesuu quihin ra paan. Iin tuhun ni paan ndiso ra ta ra nu cuahan ra ta ra tichi tundoo can, ¹⁵ta quechaha cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ra ti: —Cua saha vaha ndo cuenda yoso cuhva iyo levadura ra fariseo ta yoso cuhva iyo levadura ra Herode —cati ra chi ra ta ra.

¹⁶Tacan, ta ndatuhun tahan xaan ra ta ra chi tahan ra, vati cati ra ta ra ti:

—Ñahni paan iyo —cati ra ta ra.

¹⁷Chito maan ra Jesuu cha ndatuhun ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Saxini xaan ndo ti ñahni paan iyo chi ndo. Ña ta cutuni ini ndo, ta ni ña ta coto ndo. Ña ta nihin ndo cuhva.

¹⁸Iyo titi nuun ndo, soco ña ndehe ndo. Iyo soho ndo, soco ña chini ndo. Vasi ña ñuhun ini ndo yoso cuhva

¹⁹ni sachehi uhun tahan paan can, ta chahi cha chachi uhun mil ñivi. ¿Yoso tahan tica chitu chehle can canihin ndo? —cati ra chi ra ta ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Uchi uvi tahan tica canihin ndi —cati ra ta ra.

²⁰Ta cati ndico tucu ra Jesuu ti:

—Ta sachehi ucha tahan paan can, ta chahi cha chachi cumi mil ñivi. ¿Yoso tica chitu chehle can sataca ndico ndo? —cati tucu ra.

Ta cati ndico ra ta ra ti:
—Ucha tica canihin ndi —cati ra ta ra.

²¹Ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra ti:
—Vasi ña ta cutuni ini ndo —cati ra.

**Sanduvaha ra Jesuu iin ra
cuua iti ñuun Betsaida**

²²Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu iti ñuun Betsaida. Queta ra, ta chandaca ñivi can chi iin rai cuua nu iyo ra. Quechaha cahan ndahvi ñi chi ra ti na cua tiso ra ndaha ra chi ra. ²³Tacan, ta tiin ra Jesuu ndaha ra cuua can, ta chandaca ra chi ra yu ñuun can. Ican ni tivi sivi ra Jesuu titi nuun ra, ta tiso ra ndaha ra chi ra ndahvi can, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:
—¿Atu ndichin vaha ndehun? — cati ra.

²⁴Ndehe ndaa ra ndahvi can, ta quechaha cati ra ti:
—Ndehi chi ñivi, soco cuhva caa yutun caa ñi, ta chica cuu ñi —cati ra.

²⁵Tacan, ta tiso ndico tucu ra Jesuu ndaha ra titi nuun ra cuua can, ta nihin xaan ndehe ra ndahvi can, ta nduvaha nuun ra. Ndichin vaha ndehe ra ndihi cha iyo.
²⁶Tacan, ta tachi ra Jesuu chi ra iti vehe ra, ta cati ra chi ra ti:
—Ña cua quihvi cun tichi ñuun cun, ta ni ña cua cati cun ñaan cha ni tahun chi ñivi ñuun cun —cati ra Jesuu chi ra.

**Cati ra Pedro ti ra Cristo cuu ra
Jesuu**

(Mt. 16.13-20; Lc. 9.18-21)

²⁷Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu chi ra sacuahachi ra. Iti ñuhun

Cesarea cha iyo cuenda ra Felipe cuahan ra ta ra, ta yaha ra ta ra ñuun ta ñuun. Ni vii cuahan ra ta ra iti, ta quechaha nducu tuhun ra Jesuu chi ra sacuahachi ra ti:

—¿Yoo rai cui cati ñivi? —cati ra.

²⁸Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:
—Iyo ñivi cati ti ra Juaan ra sacuanduta cuun, ta cati inga ñivi ti Elía cuun, ta inga ndico tucu ñi cati ti iin ra cahan cuenda ra Ndioo cuu cun —cati ra ta ra chi ra Jesuu.

²⁹Ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—Ta maan ndo, ¿yoo rai cui cati ndo? —cati ra.

Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti:
—Yoho ra Cristo cuu cun. Maun cuu ra ni tava tiñu ra Ndioo —cati ra.

³⁰Tacan, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti ña cua cati ra ta ra yoo rai cuu ra ni chi iin ñivi.

**Cati tuhun ra Jesuu ti cha cua cuvi
ra**

(Mt. 16.21-28; Lc. 9.22-27)

³¹Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra, vati iyo cha cua ndehe ra cuu sehe ñivi cuaha xaan tu ndoho, ta ra cuu ra chanihin chi ra sutu chahnu chi ra sacuahaleychahnu cua tava ndaa chi ra, ta cua cuvi ra, ta cua natacu ndico ra tichi uni quivi. ³²Cachin xaan cha cati ra Jesuu tuhun can. Tacan, ta quee siin ra Pedro chi ra Jesuu, ta quechaha cati ra Pedro can chi ra ti ña vaha cha cahan ra tacan, ³³soco ndico coo ra Jesuu, ta ndehe ra nuun ra sacuahachi ra, ta quechaha nduxaan tahan ra chi ra Pedro. Cati ra chi ra ti:

—Cha cua queun, yoho Pedro.

Maun cuu sava ta cua run Satanaa, vati ña saxini cun cuhva saxini ra Ndioo. Saxini cun cuhva saxini ñivi ñuñivi —cati ra.

³⁴Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ndihi ñivi can chi ra sacuahha chi ra, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Tu cua cuni ñivi coo ñi chihin yu icaa ni, na ña cua saxini ca ñi suvi ni cuenda maan ñi, ta na cua coo tahan tu ndoho chi ñi cuhva cua coo ñi chi tu ndoho nu cruu, ta na cua coo ñi chi main icaa ni. ³⁵Tu cua cuni ñivi coo vaha anima ñi cha tacan, cua ndoyo ñuhun ñi, soco tu cua cahnda ini ñi, ta tu cua cuvi ñi cuenda yu a cua cuvi ñi cuenda tuhun cahin, cua coo ndito ñi chi ra Ndioo. ³⁶Ñahni yavi ndaa yo, tu cua sacanaan yo ndihi cuvi cha iyo nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cuvi xiti yo. ³⁷Ñahni cha iyo cha cua cuhva yo, ta cua coo ndito ndico yo. ³⁸Iyo ñivi ñuñivi vitin, ta ña cuni ñi sacahnu ñi chi ra Ndioo. Mani ndavaha ni cuni ñi savaha ñi. Tu cua coo tu ca nuun chi ñi cuenda yu ta cuenda tuhun cahin, cua coo tahan tu ca nuun chi ra cuu sehe ñivi cuenda ñican quivi cua quichi ra chi ra tatun Ndioo quivi cua ndehe ñivi ti cha cahnu xaan rai cuu sutu ra.

9 Ni vii cahan ra Jesuu chi ñi, ta cati ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti iyo ñivi inda ihya, ta ña cua cuvi ñi nda cua nda quivi cua ndehe ñi ti iyo xaan tu ndee ini chi ra Ndioo nu ndaca ñahan ra —cati ra Jesuu.

Sama ra Ndioo cuhva caa ra Jesuu

(Mt. 17.1-13; Lc. 9.28-36)

²Yaha iñu quivi, ta quihin ra Jesuu chi ra Pedro chi ra Jacobo

chi ra Juaan, ta quee siin ra ta ra. Chandaca ra Jesuu chi ra ta ra siqui iin yucu sucun xaan. ³Tacan cuu, ta sama ra Ndioo cuhva caa ra Jesuu iti nuun ra ta ra. Cuhva caa tachan caa sahma ra, vati cuichin xaan chi cuu. Ña ta ñahni iin ñahan nacata cuichin sahma cuhva cha nducuichin sahma ra Jesuu. ⁴Ndehe ra ta ra ti cha iyo tahan ra Elía chi ra Moisee chi ra Jesuu, ta ndatuhun tahan ra ta ra chi ra Jesuu. ⁵Tacan cuu, ta cati ra Pedro chi ra Jesuu ti: —Vaha xaan cha iyo tahan ndi ihya, maestru. Na cua savaha ndi uni tiahva—iin chi maun ta inga chi ra Moisee ta inga chi ra Elía —cati ra Pedro can.

⁶Ta ña chito ra cha cahan ra, vati yuhvi xaan ra. ⁷Yaha iin vico, ta chasi chi nuun ra ta ra, ta nducahan ra Ndioo tichi vico can, ta cati ra ti: —Rahya cuu sehi. Cuni xain chi ra. Na cua taa vaha ndo soho ndo cha cahan ra —cati maan ndusu can.

⁸Quii xaan nanducu nuun ra ta ra, soco ña ndehe ca ra ta ra chi ra Moisee chi ra Elía can. Iin tuhun ni maan ra Jesuu ndoo chi ra ta ra.

⁹Tacan cuu, ta nuun ra ta ra yucu can, ta cati tuhun xaan ra Jesuu chi ra ta ra ti ña cua cuhva ra ta ra cuenda cha ni ndehe ra chi ni iin ñivi nda cua nda quivi cua natacu ndico ra cuu sehe ñivi tañu ñivi ndii. ¹⁰Chacan cuu cha ñahni cha cahan ra ta ra, soco nducu tuhun xaan ra ta ra chi tahan ra ti ñaan cha cuu cha cua natacu ndico ñivi ndii, ¹¹ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ñacu cati ra sacuahha ley chahnu can ti iyo cha cua quichi xihna ra Elía? —cati ra ta ra.

¹²Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:
—Ndicha ti xihna ca cha cua
quichi ra Elía, ta cua tiso vaha ra
ndihi tiñu. Cati tutu Ndioo cuenda
ra cuu sehe ñivi ti ña cua chaa ini
ñivi chi ra, ta cua ndehe ra cuaha
xaan tu ndoho, cati chi. ¹³Yuhu cati
chi ndo ti cha ni quichi ra Elía, ta
savaha ñi ndihi cuhva cuni ñi chi
ra cuhva cati tutu Ndioo cuenda ra
—cati ra, [vati cuenda ra Juan ra
sacuanduta cahan ra tuhun can].

**Sanduvaha ra Jesuu iin ra luhu
ñuhun tati cuihna anima**

(Mt. 17.14-21; Lc. 9.37-43)

¹⁴Tacan cuu, ta queta ra Jesuu nuun
inda ndihi ra sacuahha chi ra, ta ndehe
ra ti cha indi ra ta ra sava mahñu
ñivi can, ta tuvi ñi cuu ñi, ta cahan
yuhu xaan ra sacuahha ley chahnu can
chi ra ta ra. ¹⁵Quii xaan ndehe ndihi
ñivi can chi ra Jesuu, ta iyo xaan
quechaha cuni ñi, ta chinu ñi. Cuahan
ñi nu vachi ra, ta quechaha sacahnu
ñi chi ra, ¹⁶ta quechaha nducu tuhun
ra chi ra sacuahha chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cahan xaan
ndo chi ra ta ra? —cati ra.

¹⁷Ta cati ndico iin rai indi mahñu
ñivi can ti:

—Maestru, vachi ndaque sehi
chihun, vati ñuhun tati cuihna
anima ra, ta ña chaha run cahan
ra. ¹⁸Iyo hora tiin run chi ra, ta
sanduva ihni run chi ra, ta quee iñu
yuhu ra, ta chachi ndihi nuhun ra,
ta ndunihin ra. Cha chahi cuenda
chi ra sacuahha chihun ti na cua
tava ra ta ra chi run, soco ña cuu
chi racan —cati ra chi ra Jesuu.

¹⁹Ta cati ndico ra Jesuu chi ñivi
can ti:

—Ndioho ñivi ña chinu ini cuu
ndo. ¿Yoso ca quivi cua coi chi ndo?
¿Yoso ca quivi cua cundee ini yu
cha cahan soho ndo? Na ndaca ndo
chi ra ihya —cati ra.

²⁰Tacan, ta chandaca ra chi ra
nuun ra Jesuu, ta ndehe run tati
cuihna can chi ra, ta quii xaan
sandunihin run chi ra luhu can,
ta nduva ra nu ñuhun can, ta
quechaha chico tuvi ra nu ñuhun,
ta quee tucu iñu yuhu ra, ²¹ta
nducu tuhun ra Jesuu chi sutu ra
luhu can ti:

—¿Yoso tiempu cha iyo cha
savaha run chi ra tacan? —cati ra.

Ta cati ndico ra ti:

—Ni luhu ra, ta quechaha iyo run.

²²Cuaha hora sanduva run chi ra
nu cayu ñuhun, ta sanduva tahan
run chi ra tichi nduta, vati cuni
run cahni run chi ra. Tu cua cuu
chi maun, na cua cundahvi ini cun
chihin ndi. Na cua tindeun chi ndi
—cati sutu ra luhu can.

²³Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Tu cua cuu chi maun, vati cua
cuu savaha ra chinu ini ndihi cha
cuni ra —cati ra Jesuu.

²⁴Quii xaan ni cana chaa sutu ra
luhu can ti:

—Chinu ini yu, soco na cua
tindeun chihin yu, vati ña ta cuinu
vaha ini yu —cati ra.

²⁵Tacan, ta ndehe ra Jesuu ti cha
ni natahan xaan ñivi nu inda ra, ta
quechaha nduxaan ra chi run tati
cuihna can. Cati ra chi run ti:

—Yoho tati cuihna, cha cati yu chi
yoho, vati chasi cun yuhu ra luhu
ya. Chasi cun soho ra. Cua saña cun
chi ra, ta ña cua quihvi con anima
ra —cati ra.

²⁶Tacan cuu, ta quechaha cana chaa run, ta sandunihin run chi ra luhu can, ta quee run. Tacan, ta caa ra luhu can cuhva cha caa iin ndii. Chacan cuu cha cati ñivi can ti cha ni chihhi cuui ra, ²⁷soco tiin ra Jesuu ndaha ra, ta sandoyo ra chi ra, ta chacuinda ndico ra.

²⁸Tacan cuu, ta quihvi ra Jesuu tichi vehe, ta quechaha nducu tuhun xehe ra sacuahha chi ra ti:
—¿Ñacu ña cuu tava ndi chi run? —cati ra ta ra.

²⁹Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:
—Ña cuu tava yo chi rucan, tu ña cua cahan xihna yo chi ra Ndioo, tu ña cua coo ndita yo —cati ra.

Cati ndico tucu ra Jesuu ti cha cua cuvi ra

(Mt. 17.22-23; Lc. 9.43-45)

³⁰Tican quee ra Jesuu chi ra, ta cuahan ra ta ra. Chica cuu ra ta ra ñuhun Galilea, soco ña cuni ra Jesuu cha cua coto ñivi, ³¹vati sacuahha ra chi ra sacuahha chi ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ñivi chi ra, ta cua cahni ñi chi ra. Cua cuvi ra, soco tichi uni quivi cua natacu ndico ra —cati ra chi ra ta ra.

³²Ña nituni ini ra ta ra cha cahan ra Jesuu, ta yuhvi ra ta ra nducu tuhun ra chi ra.

Cati ra Jesuu yoo rai cuu ra cahnu ca

(Mt. 18.1-5; Lc. 9.46-48)

³³Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Capernaum. Quihvi ra tichi vehe, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra sacuahha chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ndatuhun xaan ndo iti vachi yo? —cati ra.

³⁴Ta taxin taxin ndaa ra ta ra, vati iti vachi ra ta ra ndatuhun ra ta ra ndaa ra cuu ra cahnu ca. ³⁵Ni chacunda ra Jesuu, ta cana ra chi ndihi uchi uvi ra sacuahha chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Tu cua cuni ñivi cuu ñi xini, iyo cha cua coo masu anima ñi, ta cua tindee ñi chi ndihi ca ñivi —cati ra.

³⁶Quihin ra iin ve luhu, ta chaqui ndaa ra chi ve sava mahñu ra ta ra, ta chacunumi ndaa ra chi ve, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

³⁷—Tu cua quihin cuenda ñivi chi iin ve luhu cuhva ve luhu ya cuenda yu, cua quihin cuenda tahan ñi chihin yu. Tu cua quihin cuenda ñi chihin yu, cua quihin cuenda tahan ñi chi ra ni tava tiñu chihin yu —cati ra.

Cati ra Jesuu ti tu ña cua cuxaan ini ñivi chihin ra, cua cuinda naan ñi chi ra

(Lc. 9.49-50; Mt. 10.42)

³⁸Tacan cuu, ta quechaha cati ra Juan chi ra Jesuu ti:

—Maestru, ndehe ndi ti cahan iin rai sivi cun, ta tava ra tati cuihna anima ñivi, soco ña chica ra chihin yo. Ña chaha ndi cha tava ca ra tati cuihna can, vati ña chica ra chihin yo —cati ra.

³⁹Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña vaha cha ña chaha ca ndo. Tu cua savaha ñivi iin cha cahnu cuenda yu, ña cua cuu cuico coo ñi, ta quii xaan cahan ñi iin ndavaha ni cuenda yu. ⁴⁰Tu ña cua cani tahan ñivi chihin yo, cua cuinda naan ñi chihin yo. ⁴¹Tu cua cuhva ñivi nduta coho ndo cuenda yu, vati

maan ndo cuu ñivi yu, cati ndicha yu ti cua cunda yahvi ñi chi ra Ndioo —cati ra.

Cati ra Jesuu yoso cuhva cua coo ñivi tu cua satiyuhu ñi chi ñivi tahan ñi

(Mt. 18.6-9; Lc. 17.1-2)

⁴²[Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuahha chi ra:]

Tu cua satiyuhu ñivi ndavaha ni chi ñivi chinu ini chihin yu—masi iyo ñi chinu ini chihin yu cuhva iyo ve luhu ya, tu tacan ni cua satiyuhu ñivi ndavaha ni can, vaha ca cha cua cunuhni iin yoso sucun ñi, ta cua quehni ñi tichi nduta tañuhun, ta cua cuvi ñi. ⁴³Tu cua cuni ndo savaha ndo cuati chi ndaha ndo, na cua sanini ndo chi ndaha ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chi ndo, ta cua coo ndito ndo chi ra Ndioo ndihi ni quivi, coto ña cua cumi ndo chi ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya nu cayu ñuhun ña ndahva.

⁴⁴Tican ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can. ⁴⁵Tu cua savaha ndo cuati chi chaha ndo, na cua sanini ndo chi chaha ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chi ndo, ta cua coo ndito ndo chi ra Ndioo, coto ña cua cumi ndo chi ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya nu cayu ñuhun ña ndahva. ⁴⁶Tican ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can. ⁴⁷Tu cua savaha ndo cuati chi titi nuun ndo, na cua sanini ndo chi titi nuun ndo, ta ña cua savaha ca ndo cuati can. Vaha ca cha cua sanini ndo chihin ndo, ta cua coo ndo nu cua cundaca ñahan Ndioo, coto cua

tachi tuni ra Ndioo chihin ndo cha cuenda titi nuun ndo, ta cua cuhun ndo iti andaya ⁴⁸nuun ña chihi ri tindacu, ta ni ña ndahva ñuhun can.

⁴⁹Cua yaha ndihi ñivi nu iyo tu ndoho, [vati tacan ni cua quee vaha ñi cuenda ra Ndioo. Chacan cuu cha iyo ñivi sava ni ta cua iyo ñiin.] ⁵⁰Vaha xaan chi, soco tu cha naan cha uhva chi, ñahni cha cuu savaha yo, ta cua coo ndico xico chi. Chacan cuu cha na cua coo vaha ndo chihin tahan ndo, ta na cua coo vii ndo chi tahan ndo —cati ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ti ña cua cuu saña iin rai chi ñasihi ra

(Mt. 19.1-12; Lc. 16.18)

10 Tican quee ra Jesuu, ta cuahan ra iti ñuhun Judea, ta yaha ra inga chiyo yuta Jordán. Nducuiti ndico tucu ñivi nuun iyo ra. Tuvi ñivi cuu ñi nducuiti, ta quechaha sacuahha tucu ra chi ñi cuhva iyo costumbre ra.

²Tacan cuu, ta queta tahan ra fariseo ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu a chaha ley chahnu cha cua saña iin rai chi ñasihi ra. Chacan nducu tuhun ra fariseo can, vati cuni ra tiso ra cuati ra Jesuu, ³ta nducu tuhun ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha ni cati tuhun ra Moisee chi ndo? —cati ra.

⁴Ta cati ndico ra ta ra ti:

—Ni chaha ra Moisee cha cua sandoyo ra rai iin tutu cha cua saña ra chi ñasihi ra. Chacan ni cua savaha ra, ta cua saña ra chi ña —cati ra ta ra.

⁵Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cha ni taa ra Moisee tuhun can chihin ndo tiempu chahnu can, vati ndava xaan ini ndo. ⁶Nda ni quivi xihna cuii quivi ni tuvi ñuhun ñuñivi ya savaha ra Ndioo cha iyo ra rai, ta cha iyo tahan ña ñahan. ⁷Chacan cuu cha nacoo ra rai chi sutu ra chi sihi ra, ta quihin ra chi ñasihi ra, ⁸ta cuu ñi uvi tahan, soco ñavi ca uvi ñivi cuu ñi, vati iin tuhun ni ñivi cuu ra chi ñasihi ra. ⁹Cha satahan tahan ra Ndioo chi ñi. Chacan cuu cha ña cua cuu ca quenda tahan ñivi chi ñi —cati ra Jesuu.

¹⁰Tacan cuu, ta tichi vehe nducu tuhun xehe tucu ra sacuahha chi ra Jesuu ñaan tuhun cuu tuhun can, ¹¹ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Tu cua nacoo iin rai chi ñasihi ra, ta cua quihin ra inga ñahan, cua savaha ra iin ndavaha ni chi ña, vati cuu chi sava ni ta cua ndacu maan ra ndavaha ni chi ñi ñahan inga chiyo. ¹²Tu cua nacoo iin ñahan chi ra cuu ii ña, ta cua quihin ña inga rai, ta ni cuhva cua cuu chi cuhva ndacu maan ña ndavaha ni chi ra rai inga chiyo —cati ra Jesuu.

Cahan vii ra Jesuu chi ve cuati

(Mt. 19.13-15; Lc. 18.15-17)

¹³Tacan cuu, ta ndiso tahan ñivi chi ve cuati cuahan ñi nu iyo ra Jesuu, vati cuni ñi cha cua tiso ra ndaha ra chi ve, soco quechaha cati ra sacuahha chi ra Jesuu ti ña vaha cha savaha ñi. ¹⁴Ndehe ra Jesuu cha ni savaha ra ta ra, ta quechaha nduxaan tahan ra chi ra ta ra, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuhva ndo cha cua quichi ve cuati ihya iti nuin. Ña cua casi ndo nu vachi ve, vati cuhva iyo ve cuati ya cua coo ñivi cua quihvi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo. ¹⁵Cati ndicha yu chihin ndo ti tu ña cua cuinu ini ndo ti cua coo ndo chi ra Ndioo nu cua cundaca ñahan ra cuhva chinu ini ve cuati, ña cua cuu coo ndo chi ra —cati ra.

¹⁶Tacan, ta ni quihin ra chi ve cuati can, ta tiso ra ndaha ra chi ve, ta cahan vii ra chi ve.

Cahan iin ra ricu chi ra Jesuu

(Mt. 19.16-30; Lc. 18.18-30)

¹⁷Cha quee iti tucu ra Jesuu, ta chinu iin rai nu cuahan ra. Cha satahan ra chi ra, ta chacuiñi chiti ra nuun ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ti:

—Yoho maestro, vaha xaan rai cuu cun. ¿Ñaan cha cuu cha cua savahi, ta cua coo ndito yu chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu? —cati ra.

¹⁸Ta nducu tuhun ndico ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñacu cati cun ti rai vaha cui? Ñahni ni iin ñivi vaha iyo. Iin tuhun ni ra Ndioo cuu rai vaha ndicha.

¹⁹Chito maun yoso cuhva cati ley chahnu. Cati chi ti ña cua savaha yo ndavaha ni chi tahan yo inga chiyo. Ña cua cahni yo chi ñivi tahan yo. Ña cua suhu yo cha iyo chi tahan yo. Ña cua sandahyu ñahan yo chi tahan yo. Ña cua quihin yo ndatiñu tahan yo. Cua sacahnu yo chi sutu yo chi sihi yo, cati chi —cati ra.

²⁰Ta cati ndico ra chi ra ti:

—Nda quivi cha cui ra luhu, sacuinu yu ndihi cha cahun, maestro —cati ra.

²¹Ndehe ra Jesuu nuun ra, ta cundahvi ini ra chi ra, ta cati ra chi ra ti:

—Ni vii iyo inga cha cumani chihun. Cuahan, ta xico cun ndihi cha iyo chihun, ta cuhvon xuhun can chi ñivi ndahvi, ta cua coo yahvi cun iti siqui andivi. Tacan, ta nahan. Na cua caca cuu cun chihin yu icaa ni —cati ra.

²²Tacan cuu, ta quechaha ndundahvi cuni ra cha cahan ra Jesuu, ta quee ra cuahan ra, vati iyo xaan ndatiñu ra.

²³Tacan cuu, ta nanducu nuun ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra sacuahha chi ra ti:

—Ii xaan cha cua quihvi ñivi iyo xaan ndatiñu nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²⁴Iyo xaan quechaha cuni ra sacuahha chi ra cha chini ra tuhun cha cahan ra, ta cati ndico tucu ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Yani xaa, ii xaan cha cua quihvi ñivi nu cua cundaca ñahan ra Ndioo, tu cua saxini ñi cuenda xuhun ñi. ²⁵Ña cuu yaha ri camellu yavi xuu quiticu, soco ii xaan ca cha cua quihvi ñivi ricu nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

²⁶Iyo xaan iyo xaan quechaha cuni ra ta ra, ta quechaha cati ra chi tahan ra ti:

—Yoni ñivi cua cundee quee vaha, tu tacan —cati ra ta ra.

²⁷Ta ndehe ra Jesuu chi ra ta ra, ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Ña cua cuu chi ñivi, soco cua cuu chi ra Ndioo, vati cua cuu savaha ra ndihi cuii cha cuni ra —cati ra Jesuu.

²⁸Ta quechaha cati ra Pedro chi ra ti:

—Cha ni nacoo ndi ndihi cha iyo chi ndi, ta chica ndi chihun —cati ra.

²⁹Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua nacoo ñivi vehe ñi chi tahan ñi chi sutu ñi chi sihi ñi chi ñasihi ñi chi sehe ñi chi ñuhun ñi, vati cuni ñi chihin yu chi tuhun cahin, ³⁰cua nihin ndico tucu ñi ndihi chacan vitin tichi quivi ya. Cua coo ndico vehe ñi chi tahan ñi chi sihi ñi chi sehe ñi chi ñuhun ñi, soco cua ndehe tahan ñi tu ndoho tichi quivi ya, ta nu cuahan quivi cua coo ndito ñi chi ra Ndioo ndihi ni quivi ndihi ni tiempu. ³¹Tuvi ñivi iyo iti nuun cua ndoo ihni iti chata, ta ñivi iyo iti chata cua yaha iti nuun —cati ra Jesuu.

Inga chaha cati ndico tucu ra Jesuu ti cua cuvi ra

(Mt. 20.17-19; Lc. 18.31-34)

³²Cuahan ra ta ra iti ñuun Jerusalén. Ni vii chica ra ta ra iti, ta iti nuun cuahan ra Jesuu. Iyo xaan cuni ra sacuahha chi ra, soco ñivi vachi iti chata yuhvi ñi suhva. Tacan cuu, ta quihin tucu ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuahha chi ra, ta quee siin ra chi ra ta ra, ta quechaha cati tucu ra chi ra ta ra ñaan cha cuu cha cua tahan ra.

³³Cati ra Jesuu ti:

—Cuahan yo iti ñuun Jerusalén, ta cua xico tuhun ñivi chi ra cuu sehe ñivi, ta cua tiin ra sutu chahnu chi ra sacuahha ley chahnu chi ra, ta cua tachi tuni ra ta ra chi ra. Cua cati ra ta ra ti cua cuvi ra. Tacan cuu, ta cua cuhva cuenda ra ta ra chi ra chi ñivi quichi inga ñuhun,

³⁴ta cua sacateni ñi chi ra, ta cua tivi sivi ñi chi ra, ta cua cani ñi chi ra chi yoho, ta cua cahni ñi chi ra, soco tichi uni quivi cua natacu ndico ra —cati ra Jesuu.

Chica ra Jacobo chi ra Juaan iin tu manini chi ra Jesuu

(Mt. 20.20-28)

³⁵Tacan cuu, ta tuhva ra Jacobo chi ra Juaan iti nuun ra Jesuu. Suvi ni sehe Zebedeo chi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti:

—Maestru, cuni ndi cha cua savahun ñaan cha cuu cha cua ndaca ndi chihun —cati ra ta ra.

³⁶Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti: —¿Ñaan cha cuu cha cuni ndo cua savahi chi ndo? —cati ra.

³⁷Ta cati ra ta ra chi ra ti: —Quivi cua nihun ndatu na cua cuhva tahun ndatu chi ndi, ta cua cunda iin ndi iti chiyo ndaha cuaha cun, ta cua cunda inga ndi iti chiyo ndaha satin cun —cati ra ta ra.

³⁸Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Ña chito ndo ñaan cha cuu cha chica ndo. ¿Atu cua cuu coho ndo copa cha cua coho yu? ¿Atu cua cuu cuanduta ndo cuhva cua cuandute? [Tacan nducu tuhun ra chi ra ta ra, vati cahan ra cuenda tu ndoho cha cua tahan ra.]

³⁹Ta cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu ti:

—Cua cuu —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua coho ndicha ndo copa cua coho yu, ta cua cuanduta tahan ndo cuhva cua cuandute, ⁴⁰soco ña cuu cuhve cha cua cunda ndo

iti chiyo ndaha cuahi ni iti chiyo ndaha satin. Maan ra Ndioo cuu ra cua cati yoo ra cua nihin ndatu can —cati ra.

⁴¹Tacan cuu, ta chito tahan ndihi inga uchi ra sacuaha chi ra Jesuu, ta quechaha nduxaan ra ta ra chi ra Jacobo chi ra Juaan can. ⁴²Tacan cuu, ta cana ra Jesuu chi ra ta ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Chito ndo yoso cuhva iyo rai ndaca ñahan chi ñivi ñuñivi.

Ndurai xaan ra cha ndaca ñahan ra chi ñivi can. ⁴³Ñavi tacan ni cua savaha maan ndo. Tu cua cuni ndo cuu ndo ñivi cahnu, na cua cuu ndo sava ta cua iin musu chi tahan ndo.

⁴⁴Tu cua cuni ndo cuu ndo xini, cua tindee ndo chi ndihi ñivi tahan ndo.

⁴⁵Tacan cati yu, vati ña nducu ra cuu sehe ñivi cha cua tindee ñivi chihin ra, soco quichi ra, vati cuni ra tindee maan ra chi ñivi. Chacan cuu cha cua cuvi ra cuenda cuati ndihi ñivi, ta cua sanaan ra cha cumani ñi —cati ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra.

Sanduvaha ra Jesuu nuun ra nani Bartimeo

(Mt. 20.29-34; Lc. 18.35-43)

⁴⁶Tacan cuu, ta queta ra Jesuu ñuun Jericó. Cha cua quee ra iin ñuun can, ta cuahan tahan ra sacuaha chi ra chi tuvi ñivi, ta ndaa ra Bartimeo sehe Timeo xiin iti can. Ra cuaa cuu ra, ta caya ra. ⁴⁷Chini ra ti ra Jesuu ñuun Nazaret cuu ra yaha iti can, ta quechaha cana chaa ra, ta cati ra ti:

—Yoho Jesuu, yoho ra cuu ñivi David, na cua cundahvi ini cun chihin yu —cati ra.

⁴⁸Ta quechaha nduxaan ñivi can chi ra ti na cua cutaxin ra, soco nihin ca cana chaa ra, ta cati ndico tucu ra ti:

—Yoho ra cuu ñivi David, na cua cundahvi ini cun chihin yu —cati ndico tucu ra.

⁴⁹Tacan, ta ni chacuiñi ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Cua cana ndo chi ra —cati ra.

Ta cana ñi chi ra cuaa can, ta cati ñi chi ra ti:

—Cua cundee ini cun. Cuinda cun, vati cana ra chihun —cati ñi.

⁵⁰Nacoo ra sahma cha isucu ra, ta ndava lahndi ra, ta cuahan ra nu inda ra Jesuu. ⁵¹Tacan, ta nducu tuhun ra Jesuu chi ra ti:

—¿Ñaan cha cuni cun cha cua savahi chihun? —cati ra.

Ta cati ndico ra cuaa can chi ra ti:

—Na cua ndundichin ndehi, maestru —cati ra.

⁵²Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cuahan. Cha ni nduvahun, vati chinu ini cun chihin yu —cati ra.

Ta quii xaan ni ndundichin vaha ndehe ra, ta chandicu ra chi ra Jesuu iti nu cuahan ra.

Quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén can

(Mt. 21.1-11; Lc. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

11 Yatin ñuun Jerusalén cha cua queta ra ta ra, vati cha cua queta ra ta ra ñuun Betfagé chi ñuun Betania nu iyo yucu Olivo can, ta cha cua tachi ra Jesuu chi uvi ra sacuahá chi ra iti nuun. ²Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tichi ñuun caa iti nuun yo, ta sa cua quihvi ndo ñuun can, ta cua ndehe ndo cha nuhi

iin ri buru, ta yoni ñivi chacoso chi ri. Cua ndachi ndo chi ri, ta cua quichi ndaca ndo chi ri ihya. ³Tu cua nducu tuhun ñivi chi ndo ñaan ndacu ndo, cua cati ndo ti chini ñuhun ra chahnu chi ri. Nuni, ta cua tachi ndico ra chi ri, cua cati ndo —cati ra chi ra ta ra.

⁴Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta nihin ra ta ra chi ri buru can. Nuhni ri yu vehe iti cahnu can, ta ndachi ra ta ra chi ri. ⁵Inda uvi ñivi ican, ta quechaha nducu tuhun ñi chi ra ta ra ti: —¿Ñacu ndachi ndo chi ri buru can? —cati ñi.

⁶Ta cahan ndico ra ta ra chi ñi cuhva ni cati ra Jesuu, ta chaha ñi. ⁷Tacan, ta ni chandaca ra chi ri buru can nu iyo ra Jesuu. Tiso ra ta ra sahma ra chata ri, ta yoso ra Jesuu chi ri. ⁸Tuvi xaan ñivi nducuiti, ta iyo ñi chaqui sahma cha cuisucu ñi nuun iti, ta iyo inga ñi chaqui tahan ndaha yutun chahnda ñi nu yaha ñi, [vati tacan ni sacahnu ñi chi ra].

⁹Tacan, ta iyo ñi cuahan iti nuun, ta iyo ñi cuahan iti chata, ta cana chaa ñi. Cati ñi ti:

—iCahnu xaan cuu ra Ndioo! iCahnu xaan rai cuu ra vachi cuenda ra chahnu! ¹⁰iCahnu xaan rai cuu ra vachi, ta cua cundaca ñahan ra cuhva ni chacundaca ñahan ra David [ra cuu ñivi yo] tiempu chahnu! iNa cua sacahnu yo chi ra iyo iti siqui andivi! —cati ñi.

¹¹Tacan cuu, ta ni quihvi ra Jesuu tichi ñuun Jerusalén. Tichi cora soco ndavi ve ñuhun cahnu quihvi ra, ta ndehe ra ndihi cha iyo ican. Cha cua cuaa cuu chi, ta quee ndico

ra chi ndihi uchi uvi ra sacuahá chi ra. Cuahan ndico ra ta ra iti ñuun Betania.

Cuxaan ra Jesuu chi yutun tusihva tiñi

(Mt. 21.18-19)

¹²Tuvi inga quivi, ta quee ndico ra ta ra ñuun Betania can, ta chisoco ra Jesuu. ¹³Chica vihi ni ndehe ra iin yutun tusihva tiñi vixin, ta cha iyo nda numa chi, ta cuahan ra nu inda maan chi, vati cuni ndehe ra a cha iyo chiti chi. Queta ra nu inda maan chi, soco mani numa chi iyo, vati ña ta queta quivi cha cua quee chiti chi, ¹⁴ta quechaha cati ra Jesuu chi maan yutun can ti:

—Ña cua cachi ca ñivi chiti cun nda vitin nda cua nda iti nuun — cati ra.

Ta chini ra sacuahá chi ra tuhun cha cahan ra.

Tava ihni ra Jesuu chi ñivi savaha ndavaha ni ve ñuhun cahnu

(Mt. 21.12-17; Lc. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹⁵Tacan cuu, ta queta ndico ra ta ra ñuun Jerusalén. Quihvi tucu ra ta ra cora soco ndavi ve ñuhun can, ta quechaha tava ihni ra Jesuu chi ñivi xico chi ñivi sata tichi cora can, ta sanduva ra mesa ñivi sama xuhun, ta sanduva tahan ra tayu ñivi xico chi ri ndivi can, ¹⁶ta ña chaha ra cha cua cuiso ñivi cuati suhva tichi cora can. ¹⁷Quechaha sacuahá ra Jesuu chi ñivi can, ta cati ra chi ñi ti:

—Cha cati tutu Ndioo ti cua cati ndihi ñivi iyo nu ñuhun ñuñivi ya ti vehe ra Ndioo cuu iin vehe nu cua cahan ñivi chi ra, cati chi, soco cha

ni savaha maan ndo cha cuu chi iin vehe nu nducuiti run ñasuhu —cati ra.

¹⁸Chini ra sutu chahnu chi ra sacuahá ley chahnu tuhun cha cahan ra, ta quechaha nducu ra ta ra cuhva cua cahni ra ta ra chi ra Jesuu, soco yuhvi xaan ra ta ra chi ra, vati iyo xaan cuni ndihi ñivi chini tuhun cahan ra. ¹⁹Cha cua cuaa tucu, ta quee ndico tucu ra Jesuu ñuun can.

Neti yutun tusihva tiñi can

(Mt. 21.20-22)

²⁰Tuvi inga quivi, ta nahan xaan cuahan ndico tucu ra ta ra iti ñuun Jerusalén, ta ndehe ra ta ra ti cha ni neti yutun tusihva tiñi can nda cua nda yoho chi. ²¹Ni ñuhun ini ra Pedro cha cahan ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra Jesuu ti: —iJihna! maestru. Cuxaun chi yutun tusihva tiñi ya, ta cha ni neti chi —cati ra.

²²Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuinu ini ndo chi ra Ndioo.

²³Cati ndicha yu chihin ndo ti tu cua cati ñivi chi yucu ya ti cua cuachiyo chi, ta cua cuhun chi tichi nduta tañuhun, ta ña cua saxini ñi chi anima ñi cha ña cua cuu, soco cua cuinu ini ñi ti cua coo chi cuhva cati ñi, tacan ni cua coo ndicha chi. ²⁴Chacan cuu cha cati yu chihin ndo ti na cua cuinu ini ndo cha cua quihin cuenda ndo ndihi cha cua ndaca ndo chi ra Ndioo, ta cua cuhva ra chi chi chihin ndo. ²⁵Tu cua saxini ndo ndavaha ni chi ñivi, cua sandihi ndo chacan hora cua cuinda ndo,

ta cua cahan ndo chi ra Ndioo.
Chacan cuu cha cua sanaan tahan
sutu ndo iyo iti siqui andivi cuati
iyo chi maan ndo. ²⁶Tu ña cua
sanaan ndo ndavaha ni savaha
ñivi chi ndo, ña cua sanaan ra sutu
ndo iyo iti siqui ndavaha ni savaha
maan ndo —cati ra.

Iyo ndatu chi ra Jesuu

(Mt. 21.23-27; Lc. 20.1-8)

²⁷Tacan cuu, ta queta ndico tucu
ra Jesuu ta ra ñuun Jerusalén, ta
chica cuu ra ta ra tichi cora soco
ndavi ve ñuhun cahnu can, ta tuhva
ra sutu chahnu chi ra sacuahale
chahnu chi ra chanihin nu inda ra
Jesuu, ²⁸ta quechaha nducu tuhun
ra ta ra chi ra ti:

—Cua cati cun ndaa iti cuu nu ni
nihun ndatu cha ni savahun ndihi
cuhva can. ¿Yoo chaha ndatu can
chihun? —cati ra ta ra.

²⁹Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta
ra ti:

—Cua nducu tuhin iin tuhun
chi maan ndo, ta cua cati ndico
ndo. Tacan, ta sa cua cuhva tahn
cuenda chi ndo ndaa iti cuu nu ni
nihun yu ndatu cha savahi chacan.
³⁰¿Atu ni sacuanduta ra Juan
chi ñivi cuenda ra iyo iti siqui a ni
sacuanduta ra chi ñi cuenda ñivi
ñuñivi? Vitin cua cati ndico ndo —
cati ra.

³¹Tacan, ta quechaha ndatuhun
tahan ra ta ra chi tahan ra, ta cati
ra ti:

—Tu cua cahan yo ti cuenda ra iyo
iti siqui, cua cati ra ñacu ña chinu
ini yo chihin ra. ³²Tu cua cahan yo
ti cuenda ñivi ñuñivi, cua nduxaan
ñivi ya chihin yo —cati ra ta ra.

Yuhvi xaan ra ta ra chi ñivi can,
vati cati ndihi ñi ti ra ni cahan
cuenda ra Ndioo cuu ndicha ra
Juan, ³³ta cati ndico ra ta ra chi ra
Jesuu ti:

—Ña chito ndi —cati ra ta ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra
ti:

—Ta ni cuhva ña cua cati yu
chihin ndo yoo rai ni chaha ndatu
cha savahi chacan —cati ra.

Cahan ra Jesuu iin cuhva cuenda ra ña vaha satiñu

(Mt. 21.33-46; Lc. 20.9-19)

12 Tacan cuu, ta quechaha
cahan ra Jesuu iin cuhva
chi ra ta ra, ta cati ra ti:

—Cha iyo iin rai, ta chaqui ra yava
yoho chiti uva. Chasi ra iin cora, ta
nañu ra yavi nu cua quee nduta chiti
uva can, ta savaha ra iin tiahva.

Tacan cuu, ta chaha nuun ra
chiqui can chi inga rai, ta quee iti
ra. Cuahan ra inga ñuun, ²ta queta
quivi tachi ra iin musu ra nu iyo ra
quihin nuun chiqui can, vati cua
cuhva ra ta ra chiti uva can chi ra.
³Tacan cuu, ta tiin ra ta ra chi ra
musu can, ta cani ra ta ra chi ra, ta
tachi ndico ra ta ra chi ra, ta ñahni
cha ni chaha ra ta ra. ⁴Tachi ndico
tucu ra chitoho can inga musu ra
nu iyo ra quihin nuun chiqui can,
ta cani ra ta ra chi ra musu can chi
yuu, ta sanicuehe ra ta ra xini ra,
vati ña sacahnu ra ta ra chi ra, ta
tachi ndico ra ta ra chi ra. ⁵Tacan
cuu, ta tachi ndico tucu ra chitoho
can inga musu ra, ta chahni ra ta ra
chi racan. Cuaha ca musu tachi ra
cuu chitoho can, soco cani ra ta ra
chi ra, ta chahni ra ta ra chi ra.

⁶Ni ndoo inga tuhun ca ra nuun ra chitoho can. Sehe taqui xaan ra chi ra, ta tava tiñu tahan ra chi sehe ra nu iyo ra quihin nuun chiqui can, vati cati ra ti cua sacahnu ra ta ra chi sehe ra, cati ra. ⁷Tacan, ta quechaha cati ra quihin nuun chiqui can chi tahan ra ti racan cuu sehe ra. Vitin cua cahni ra chi ra, ta cua ndoo ndatiñu ra chi maan ra, cati ra ta ra. ⁸Tacan cuu, ta ni tiin ra ta ra chi ra, ta chahni ra ta ra chi ra, ta savita ra ta ra iquin cuñu ra chata cora can —cati ra Jesuu.

⁹Tacan, ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savaha ra chitoho chiqui can? Cua cuhun ra, ta cua cahni ra chi ra quihin nuun chiqui ra, ta cua cuhva nuun ndico tucu ra chiqui ra chi inga tucu rai.

¹⁰Vasi ña ta sacuahana ndo tutu Ndioo nu cati chi ti:

Iyo iin yuu,
ta cati ra sandaa vehe ti ña
vaha chi,
soco yuu can cha cuu yuu
cahnu tutu vehe.

¹¹Chacan ni savaha ra chahnu,
ta vaha xaan cuni ñivi ndehe ñi
chi chi,
cati tutu Ndioo can —cati ra.

¹²Tacan cuu, ta nducu ra ta ra cuhva cha cua tiin ra ta ra chi ra Jesuu, vati chito ra ta ra ti chaha ra Jesuu cuenda yoso cuhva iyo ra ta ra, soco yuhvi ra ta ra chi ñivi. Tacan, ta quee ra ta ra, ta cuahan ra.

**Nducu tuhun ra ta ra chi ra Jesuu
cuenda xuhun ñuhun**

(Mt. 22.15-22; Lc. 20.20-26)

¹³Tacan cuu, ta tava tiñu ra ta ra chi ra fariseo chi ra inda naan chi

ra Herode nu iyo ra Jesuu, vati cuni ndehe ra ta ra a ña cua cahan ra Jesuu iin cha ndavaha ni. ¹⁴Queta ra ta ra nu iyo ra Jesuu, ta cati ra chi ra ti:

—Yoho maestru, chito ndi ti cha ndicha cuun, ta quihin cuenda cun chi ndihi ñivi, vati ña ndehun ndaa ñi cuu ñi a ricu ñi a ndahvi ñi. Ndicha ndicha sanahan cun iti ra Ndioo. ¿Atu vaha cha cua cuhva ndi xuhun ñuhun chi ra César ra cumi tiñu iyo ñuun Roma a ña vaha? ¿Atu cua cuu cuhva ndi a ña cua cuu? —cati ra ta ra.

¹⁵Chito ra Jesuu ti vata ra ta ra, ta quechaha cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—¿Ñacu cuni ndo cha cua savahi iin cha ndavaha ni? Cuhva ndo iin xuhun chihin yu na ndehi —cati ra.

¹⁶Chaha ra ta ra iin xuhun, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra ta ra ti:

—¿Yochi xini ndiso chi? ¿Yochi sivi ndiso chi? —cati ra.

Ta cati ndico ra ta ra chi ra ti:

—Xini ra César cuu chi chi sivi ra —cati ra ta ra.

¹⁷Ta cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuhva ndo cha cuu chi ra César chi ra, ta chi ra Ndioo cua cuhva ndo cha cuu chi maan ra —cati ra.

Tacan, ta quechaha nduiyo xaan cuni ñivi cha cahan ra, [vati vaha xaan cahan ndico ra Jesuu].

**Nducu tuhun ra saduceo cuenda cha
cua natacu ndico ñivi ndii**

(Mt. 22.23-33; Lc. 20.27-40)

¹⁸Tacan cuu, ta queta tahan ra saduceo ta ra iti nuun ra Jesuu. Ra

saduceo can cuu ra cati ti ña cua natacu ndico ñivi ndii, ta quechaha cati ra ta ra chi ra Jesuu ti:

¹⁹—Maestru, tiempu chahnu ni taa ra Moisee cuenda yo ti tu cua cuvi iin rai, ta ni vii iyo ñasihi ra, ta ñahni sehe ra ni chacoo, na cua tandaha yani ra chi ña, ta tacan cua coo sehe ña cuenda yani ra, cati ra Moisee chi yo. ²⁰Ni chacoo ucha tahan rai. Yani ra chi ra, ta tandaha ra chanihin can chi ñasihi ra, ta ñahni sehe ra chacoo, ta queta quivi ni chihi ra. ²¹Tacan, ta quihin tahan yani ra chi ña, ta ñahni sehe ra chacoo, ta chihi tahan ra. Tacan ni savaha tahan inga ra yani ra. ²²Tacan, ta quihin ndihi ucha tahan ra chi ña, soco ñahni sehe ra chacoo chi ña, ta queta quivi ni chihi tahan maan ña ñahan can. ²³¿Yochi ñasihi cua cuu ña quivi cua natacu ndico ñivi ndii, vati ndihi ucha tahan ra ta ra chacucumi chi ña? —cati ra ta ra chi ra Jesuu.

²⁴Ta quechaha cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Chacan cuu cha ndoyo ñuhun ndo, vati ña chito ndo cuhva cati tutu Ndioo, ta ni ña chito ndo ti cha iyo xaan tu ndee ini chi ra.

²⁵Cua queta quivi cha cua natacu ndico ñivi ndii, ta ña cua tandaha ca ra rai chi ñasihi ra, ta ni ña cua tandaha ca ñi ñahan chi ii ñi, soco cua coo ndihi ñivi cuhva iyo tatun Ndioo iti siqui andivi, ²⁶ta cuenda ñivi ndii—cua sanatacu ndico ra Ndioo chi ñi. Vasi ña ta sacuahha ndo tutu Moisee nu ni chaha ra cuenda yoso cuhva ni cayu cuhu can. Ican ni cati ra Ndioo chi ra

ti maan ra cuu ra Ndioo. Sacahnu ra Abraham chihin ra, ta sacahnu tahan ra Isaac chi ra Jacobo chihin ra, cati ra Ndioo. ²⁷Ña cuu sacahnu ñivi ndii chi ra Ndioo, soco sacahnu ra ta ra chi ra, vati ni vii iyo ndito ndico ra ta ra. Cuaha xaan cha ndoyo ñuhun ndo —cati ra.

Cati tuhun ra Jesuu ñaan tuhun cuu cha cahnu ca

(Mt. 22.34-40)

²⁸Tacan cuu, ta queta tahan iin ra sacuahha ley chahnu can nu inda ra Jesuu, ta chini ra cha nducu tuhun xaan ra ta ra chi ra Jesuu, ta chito ra ti vaha xaan cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—¿Ndaa ley cuu cha cuu cha cahnu ca cati tuhun ra Ndioo? —cati ra.

²⁹Ta cati ndico ra Jesuu ti:

—Tuhun cha cahnu ca cuu chehe: “Ndioho ñivi Israel, chini ndo. Iin tuhun ni ra cuu ra chahnu Ndioo, ta ndaca ñahan ra chihin ndo. ³⁰Cua cuni ndo chi ra chahnu Ndioo chi ndihi cuii anima ndo chi ndihi cuii cha chini tuni chi ndo chi ndihi cuii cha vaha chi ndo.” Chacan cuu cha xihna cuii, ³¹ta cha cuu uvi can cha cati tuhun ra Ndioo cuu chehe: “Cua cuni ndo chi ndihi ñivi tahan ndo cuhva cuni ndo suvi ni chi maan ndo.” Ñahni inga tuhun cahnu ca cha cati tuhun ra Ndioo —cati ra Jesuu.

³²Ta cati ndico ra sacuahha ley can chi ra ti:

—Vaha xaan cahnu, maestru. Cati ndicha cun, vati iin tuhun ni Ndioo iyo, ta ñahni inga ra cahnu

ca. ³³Vaha xaan cuhva cha cati cun ti cha cua cuni yo chi ra chi ndihi cuii anima yo chi ndihi cuii cha chini tuni chi yo chi ndihi cuii cha vaha chi yo. Vaha cha cati cun ti cha cua cuni mani yo chi ndihi ñivi tahan yo cuhva cuni yo suvi ni chi maan yo. Vaha xaan ca chacan, ta ñavi ca cha chahmi yo chi ri quitu cuhu cha samani yo chi ra Ndioo —cati ra.

³⁴Ndehe ra Jesuu ti vaha xaan cati ndico racan, ta cati ra chi ra ti: —Ña cumani xaun, ta cua coo tahan nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

Tacan, ta yuhvi xaan ra ta ra nducu ra cuhva cha cua nducu tuhun ca ra chi ra Jesuu.

**Nducu tuhun ra Jesuu yoso cuu ra
Cristo tata ra David**

(Mt. 22.41-46; Lc. 20.41-44)

³⁵Ni vii sacuahra ra Jesuu chi ñivi tichi cora soco ndavi [ve ñuhun cahnu can], ta quechaha nducu tuhun ra chi ñi ti:

—¿Ñacu cati ra sacuahra ley chahnu ti ra Cristo cuu tata ra David nu cuahan quivi? ³⁶Suvi ra David chaha cuenda, vati chaha ra Tati Ndioo tu ndee ini chi ra, ta cati ra David can ti:

Cati ra chahnu Ndioo chi ra cuu chitoho ra David ti
[cua cuhva ra ndatu chi ra],
vati cua cunda ra iti chiyo
ndaha cuaha ra Ndioo,
[ta cua cuhva ra tu ndee ini
chihin ra,] ta cua sacanaan
ra chi ndihi ñivi cuxaan ini
chihin ra,

cati ra Ndioo, cati ra David tiempu chahnu. ³⁷Suvi ra David cati ti chitoho ra cuu ra Cristo. Chacan cuu cha ñacu cuu ra Cristo tata ra David nu cuahan quivi iti nuun —cati ra Jesuu.

Ta sii xaan cuni ndihi ñivi can chini ñi tuhun cha cahan ra Jesuu, [vati cachin xaan cahan ra].

**Tiso ra Jesuu cuati ra sacuahra ley
chahnu can**

(Mt. 23.1-36; Lc. 11.37-54; 20.45-47)

³⁸Sacuahra xaan ra Jesuu chi ñivi can, ta cati ra chi ñi ti:

—Cua saha vaha xaan ndo cuenda yoso cuhva cati tuhun ra sacuahra ley chahnu chi ndo, vati cuni xaan ra caca cuu ra, ta ndichin ra sahma taqui taqui, ta cuni tahan ra na cua sacahnu ndihi ñivi chi ra nuyahvi. ³⁹Cuni ra cua tahan ra tayu vaha tichi ve ñuhun, ta cuni xaan ra cua tahan tahan ra tayu vaha nu chachi ñivi, ta sacahnu ñi vico. ⁴⁰Cuaha xaan cua cutuni ra sacuahra ley can, vati suhu ra ndatiñu ñi ñahan ndahvi, ta nahan xaan cahan ra chi ra Ndioo, vati na ndehe ñivi can chi ra —cati ra Jesuu.

**Samani iin ña ndahvi uvi xuhun
cuati chi ra Ndioo**

(Lc. 21.1-4)

⁴¹Tacan cuu, ta ni ndaa ra Jesuu yatin nu tihi ñivi xuhun cha samani ñi chi ra Ndioo, ta ndehe ra yoso cuhva tihi ñi xuhun ican. Cuaha xuhun tihi ñi ricu, ⁴²ta sa quichi iin ña ndahvi. Ndahvi xaan ndicha iyo ña, ta tihi ña uvi xuhun cuati cha cuu uchi centavu. ⁴³Tacan cuu, ta

cana ra Jesuu chi ra sacuahá chi ra, ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti cha tihi ña ndahvi can cuaha ca xuhun [cuenda ra Ndioo], ta ñavi ca sa ndihi ca ñivi can. ⁴⁴Tihi ñivi xuhun ñi, vati iyo xuhun chi ñi, soco ndahvi xaan ñacan, ta tihi ña ndihi cha iyo chi ña. Chaha ña ndihi ndihi xuhun ña, ta ñahni ca cha ni ndoo chi ña —cati ra Jesuu.

Cati ra Jesuu ti cua tani ve ñuhun cahnu can

(Mt. 24.1-2; Lc. 21.5-6)

13 Tacan cuu, ta quee ndico tucu ra Jesuu cora soco ndavi ve ñuhun cahnu can, ta quechaha cati iin ra sacuahá chi ra ti:

—Ndehe, maestru. Nahnu xaan yuu ndaa vehe can. Taqui xaan chi —cati ra.

²Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Ndehun ti nahnu xaan vehe can, soco ña cua ndoo iin yuu siqui tahan chi, vati ndihi chi cua tani —cati ra.

Chaha ra Jesuu cuenda yoso cuhva cua cundihi quivi

(Mt. 24.3-28; Lc. 21.7-24; 17.22-24)

³Tacan cuu, [ta cuahan ra Jesuu, ta ndaa ra siqui yucu Olivo can]. Inga chiyo xahva iti nuun ve ñuhun can iyo yucu can, ta ican ni chacunda ra Jesuu, ta iyo tahan ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juaan chi ra Ndree, ta nducu tuhun xehe ra ta ra chi ra Jesuu ti:

⁴—Na cua cuhvon cuenda chi ndi. ¿Ndaa quivi cua coo cha cati cun cuenda ve ñuhun ya? ¿Yoso cuhva

cua coto ndi ti cha queta quivi cua coo ndihi cha cati cun cuenda ve ñuhun ya? —cati ra ta ra.

⁵Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua saha ndo cuenda, coto cua sandahyu ñahan ñivi chi ndo nu cuahan iti nuun. ⁶Tuvi ñivi cua quichi, ta cua cahan ñi sivi yu, ta cua cati ñi ti maan ñi cuu ra Cristo, ta cua sandahyu ñahan ñi chi tuvi ñivi.

⁷Cua queta quivi cua cati ñivi chi ndo ti yatin cua coo cuati, ta cha iyo cuati, soco ña cua cuyuhvi ndo. Tacan ni cua coo chi quivi can, soco ña ta cundihi quivi ya. ⁸Cua cani tahan iin ñivi chi inga ñivi, ta cua cani tahan ñivi iyo iin ñuun chi ñivi iyo inga ñuun. Cua taan xaan nini cahnu nu ñuhun ñuñivi, ta cua coo tama, ta cua cuvaa xaan ñivi. Tacan ni cua quechaha coo tu ndoho chi ñivi.

⁹Cua tiso vaha ndo cuenda chi ndo, vati cua tiin ñivi chi ndo, ta cua cunaan ñi chihin ndo iti nuun ra chanihin cuenda ve ñuhun, ta cua cani ñi chihin ndo tichi ve ñuhun, ta cua yaha ndo nuun ra cumi tiñu, vati chinu ini ndo chihin yu. Chacan cuu cha cua coto tahan ra yoso cuhva iyo ndo cuenda yu. ¹⁰Iyo cha cua cati tuhun xihna ñivi tuhun vaha yoso cuhva iyo ra Ndioo chi ndihi ñivi ñuñivi, ta sa cua cundihi quivi ya. ¹¹Tu cua tiin ñivi chi ndo, ta cua cunaan ñi chihin ndo iti nuun ra cumi tiñu, ña cua saxini ndo ñaan cha cuu cha cua cahan ndo, soco cua cahan ndo ñaan cha cuu cha cua tiso ra Ndioo xini ndo hora can, vati ñavi ndioho

cua cahan, soco ra Tati Ndioo cuu ra cua cahan. ¹²Cua xico tuhun ra rai chi yani ra, ta cua cuhva cuenda ra chi ra na cua cuvi ra. Cua xico tuhun tahan ñivi chi sehe ñi, ta cua cuhva cuenda tahan ñi chi ñi na cua cuvi ñi. Cua cani tahan ñivi chi sutu ñi chi sihi ñi, ta cua cahni ñivi chi sehe ñi. ¹³Cua cuxaan ini ndihi ñivi chi ndo, vati chi main cuu ndo. Tu cua cundee ñivi nda cua nda cua cundihi quivi ya, cua sacacu ra Ndioo chi ñi.

¹⁴Tiempu chahnu cha ni cati ra Daniel ra ni cahan cuenda ra Ndioo ti cua quihvi run cua sacaquini ve ñuhun nu ii xaan, ta cua sandoyo ñuhun run ndihi cha iyo. Na cua cutuni ini ñivi sacuaha tuhun ya. Quivi cua ndehe ñivi chacan na cua cunu ndihi ñivi iyo ñuhun Judea iti yucu. ¹⁵Tu inda ñivi xini vehe ñi, ña cua nuun ñi tichi vehe. Ña cua quihvi ñi tichi vehe quihin ñi ndatiñu ñi. ¹⁶Tu inda ra rai iti chiqui, ña cua ndico coo ra quihin ra coton ra. ¹⁷Tu ndoho cua ndehe ñi ñahan ñuhun sehe quivi can, ta tu ndoho cua ndehe tahan ñi ñahan sacaxi sehe tiempu can. ¹⁸Na cua cahan ndo chi ra Ndioo ti na ña cua coo chacan tiempu vichin. ¹⁹Quivi can cua coo tu ndoho cahnu xaan, ta ña ta coo tu ndoho tacan nda ni quivi satuvi ra Ndioo ñuhun ñuñivi ya nda cua nda quivi vitin, ta ni ña cua coo ca tu ndoho cuhva can nu cuahan quivi. ²⁰Tu ña cua sandihi ra chahnu quivi can, yoni ñivi cua cacu, soco cua sandihi ra quivi can cuenda ñivi ni nacachi ra.

²¹Ña cua cuinu ini ndo, tu cua cati ñivi chi ndo ti jihna ihya inda

ra Cristo, tu cua cati ñi ti jihna ndacan inda ra Cristo. ²²Cua coo tahan ra cua cati ti ra Cristo cuu ra, soco ña ndicha ra. Cua coo tahan ra cua cati ti ra cahan cuenda ra Ndioo cuu ra, soco ña ndicha tahan ra. Cua savaha tahan ra ta ra cuhva cahnu xaan, vati cua cuni ra sandahyu ñahan ra ta ra chi ñivi ni nacachi ra Ndioo, tu cua cuu. ²³Cua cumi ndo chihin ndo, vati cha cati yu ndihi tuhun ya chihin ndo, ta ña ta coo chi —cati ra Jesuu chi ra.

Cati ra Jesuu ti cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi

(Mt. 24.29-35, 42-44; Lc. 21.25-36)

²⁴[Ni vii cahan ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra:]

'Quivi can cua yaha xihna tu ndoho can, ta sa cua ndahva ri nicandi, ta ña cua ndundichin ca ri yoo. ²⁵Cua quehni ri tiñu iti siqui andivi, ta cua ndoyo ñuhun ndihi cha iyo iti siqui can. ²⁶Tacan cuu, ta cua ndehe ndihi ñivi ti vachi ra cuu sehe ñivi tichi vico iti siqui andivi, ta iyo xaan tu ndee ini chi ra, ta taqui ndicha ra cua cuu. ²⁷Tacan, ta sa cua tava tiñu ra chi ra tatun Ndioo, ta cua sacuiti ra ta ra chi ndihi ñivi ni nacachi ra Ndioo nu iyo ñi nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya. Nda iti xuu ta nda iti xini cua nducuiti ñi.

²⁸'Na cua cutuni ini ndo, vati chito ndo yoso cuhva iyo yutun tusihva tiñi. Cua nduyuta ndaha chi, ta cua nduchaa soco numa ndaha chi, ta cua quichi numa chi. Quivi can chito ndo ti cha ni queta quivi cua coo chiti chi. ²⁹Ta ni cuhva cua coto ndo ti cha yatin xaan vachi hora can quivi cua

ndehe ndo cha iyo chi cuhva cati yu.

³⁰Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua cuvi ñivi iyo vitin nda cua nda quivi cua queta ndihi cha cati yu chihin ndo. ³¹[Tacan cati yu,] vati cua queta quivi cua naan andivi ya chi ñuhun ñuñivi ya, soco ña cua naan tuhun cha cahin.

³²Yoni ñivi chito ndaa quivi cua queta hora can. Ña chito ra tatun Ndioo iyo iti siqui andivi, ta ni ña chito sehe ra Ndioo. Ini maan ra Ndioo chito.

³³Cua cumi ndo chihin ndo, ta cua saha ndo cuenda. Cua cahan ndo chi ra Ndioo, vati ña chito ndo ndaa quivi cua coo chacan. ³⁴Tuhun can cuu sava ta cua iin rai, ta quee iti ra. Inga ñuun nu cani cuahan ra, ta naco ra vehe ra, soco chaha ra ndatu chi musu ra. Chaha ra tiñu chi iin iin ra ta ra, ta cati tuhun ra ti na cua coo ndito ra cuu ra cumi yu vehe. ³⁵Chacan cuu cha cati yu ti na cua coo ndito maan ndo, vati ña chito ndo ñaan hora cuu cha cua quichi ra cuu sava ta cua chitoho vehe. Ña chito ndo a cua quichi ra cha cha ini. Ña chito ndo a cua quichi ra sava ñuun. Ña chito ndo a cua quichi ra hora cua ndahyu ri chitoho. Ña chito ndo a cua quichi ra hora cha vachi cundichin. Ña chito ndo. ³⁶Na cua cuatu vaha ndo, coto quii xaan cua quichi ra, ta cua ndehe ra ti quixi ndo. ³⁷Tuhun cati tuhin chi ndo cati tuhin chi ndihi ñivi. Cati yu ti na cua coo ndito ndo —cati ra Jesuu.

Nducu ra ta ra cuhva yoso cuhva cua tiin ra ta ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.1-5; Lc. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

14 Yaha uvi quivi, ta nducahnu vico paan ña ndaa nu ni

chihi ri mbee. Tacan, ta nducu ra sutu chahnu chi ra sacuahaleh chahnu cuhva yoso cuhva cua tiin xehe ra ta ra chi ra Jesuu, ta cua cahni ra ta ra chi ra. ²Cati ra ta ra chi tahan ra ti:

—Ña cua tiin yo chi ra tichi vico ya, coto cua cuvaa ñivi ya —cati ra ta ra.

Choso iin ñahan nduta vixin chahan xini ra Jesuu

(Mt. 26.6-13; Jn. 12.1-8)

³Iyo ra Jesuu ñuun Betania can. Vehe ra Simón ra cuhvi cuehe tahyu iyo ra, ta ndecu ra yu mesa. Tacan cuu, ta queta iin ña ñahan. Naan ña iin nu indi nduta vixin chahan. Mani nduta vaha cuu chi, ta yahvi xaan ni chacunda chi. Chahnu ña nu indi chi, ta choso ña nduta can xini ra Jesuu, ⁴soco quechaha nduxaan uvi ñi. Quechaha cati ñi chi tahan ñi ti:

—Ña vaha cha sandoyo ñuhun ña nduta can, ⁵vati cua queta uvi ciendu xuhun denario, tu cua xico ndico ña chi chi, ta cua cuhva ndico ña xuhun can chi ñivi ndahvi —cati ñi ta ñi.

Cahan yuhu xaan ñivi can chi ña.

⁶Ta cati ra Jesuu chi ñi ti:

—Saña ndo chi ña. Ña vaha cha sasaca ndo xini ña. Taqui xaan cha savaha ña chihin yu. ⁷Ndihini quivi cua coo ñivi ndahvi can chihin ndo, ta cua cuu savaha ndo cha vaha chi ñi ndaa quivi cua cuni maan ndo, soco main—ña ndihini quivi cua coi chi ndo. ⁸Cha savaha ña yoso cuu chi ña, vati cha choso ña nduta vixin chahan can cuñu yu iti nuun, vati cha cua cuchi

yu. ⁹Cati ndicha yu chihin ndo ti ndihi nu cua queta tuhun vaha nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya cua cuhva tahan ñivi cuenda yoso cuhva ni savaha maan ña. Tacan ni cua cuñuhun ini ñivi chi ña —cati ra Jesuu.

Xico tuhun ra Juda chi ra Jesuu

(Mt. 26.14-16; Lc. 22.3-6)

¹⁰Tacan cuu, ta quee ra Juda Iscariote, ta cuahan ra. Iin ra uchi uvi ra sacuahachi ra Jesuu cuu tahan ra. Cuahan ra nuun ra sutu chahnu, vati cuni ra xico tuhun ra chi ra Jesuu. ¹¹Chini ra sutu chahnu ta ra tuhun can, ta sii xaan cuni ra ta ra, ta cati ra ti cua tiahvi ra chi ra. Tacan, ta nanducu ra Juda cuhva yoso cuhva cua cuu xico tuhun ra chi ra Jesuu.

Chaha ra Jesuu iin cha cuxini ndihi ra sacuahachi ra

(Mt. 26.17-29; Lc. 22.7-23;

Jn. 13.21-30; 1 Co. 11.23-26)

¹²Quivi quechaha vico paan ña ndaa can cuu chi, ta quivi can chahni tahan ñi chi ri mbee, vati samani ñi chi ri chi ra Ndioo cuenda vico can. Tacan cuu, ta nducu tuhun ra sacuahachi ra Jesuu ti:

—¿Yoso cuni cun cha cua tiso vaha ndi, ta cua sacahnu yo vico ya? —cati ra ta ra.

¹³Tacan, ta tava tiñu ra Jesuu chi uvi ra sacuahachi ra. Cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuahan ndo tichi ñuun, ta cua satahan ndo chi iin rai ndiso quii nduta. Cua cundicu ndo chi ra, ¹⁴ta cua cati ndo chi ra xuu vehe nu cua

quihvi ra ti nducu tuhun ra maestru ti ndaa iyo vehe nu cua sacahnu ra vico chi ra sacuahachi ra, cua cati ndo, ¹⁵ta cua sanahan ra iin vehe toto, ta cha iyo vaha chi. Ican cua tiso vaha ndo nu cua cachi yo —cati ra.

¹⁶Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra. Quihvi ra ta ra tichi ñuun, ta ni tahan ra cuhva cati ra Jesuu chi ra, ta tiso vaha ra nu cua sacahnu ra ta ra vico can.

¹⁷Tacan cuu, ta cha ini quivi can cuahan ra Jesuu chi ndihi uchi uvi ra sacuahachi ra. ¹⁸Ndecu ra ta ra yu mesa can, ta chachi ra ta ra, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cati ndicha yu chihin ndo ti iin ndo cua xico tuhun chihin yu, ta vitin chachi ra chi main icaa ni —cati ra.

¹⁹Quechaha ndundahvi cuni ra ta ra, ta quechaha cati ta iin ta iin ra chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui —cati ra ta ra.

Ta ni cuhva cati inga ra chi ra ti:

—Ñavi yuhu cui —cati ra.

²⁰Ta cati ndico ra chi ra ta ra ti:

—Iin ndo cuu ndo, vati iin ra uchi uvi ra sacuahachi ra yu cuu ra, ta tihi tahan ra ndaha ra chihin yu tichi coho icaa ni, ²¹vati cua tahan ndicha ra cuu sehe ñivi cuhva ni cati tutu Ndioo cuenda ra, soco tu ndoho cua ndehe ra xico tuhun chi ra cuu sehe ñivi can. Vaha xaan ca tu ña cacu cuii ni racan —cati ra Jesuu.

²²Ni vii chachi ra ta ra, ta quihin ra Jesuu iin paan, ta chaha ra iin tiahvi ndioo chi ra Ndioo, ta chahnda cuati ra chi chi, ta chaha

ra chi chi chi ra ta ra, ta quechaha cati ra ti:

—Cua quihin ndo paan ya. Chehe cuu sava ni ta cua iquin cuñu yu —cati ra.

²³Tacan cuu, ta quihin tahan ra Jesuu iin copa can, ta chaha ndico tucu ra iin tiahvi ndioo, ta chaha ra chi chi chi ra ta ra, ta chihi ndihi ra chi chi, ²⁴ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Chehe cuu sava ni ta cua niñi yu, vati cha iyo vaha tuhun chi ra Ndioo cha cua cati yu niñi yu cuenda ndihi ñivi. ²⁵Cati ndicha yu chihin ndo ti ña cua coho que nduta chiti uva ya nda cua nda quivi cua coo ndique chi ndo icaa ni nu cua cundaca ñahan ra Ndioo —cati ra.

Cati ra Jesuu ti cua sandahyu ñahan ra Pedro

(Mt. 26.30-35; Lc. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

²⁶Tacan cuu, ta chita ra ta ra iin yaa, ta quee ra ta ra cuahan ra. Iti yucu Olivo cuahan ra ta ra, ²⁷ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Vitin cha cuaa ya cua ndoyo ñuhun ndihi ndo, vati cha cati tutu Ndioo ti cua cuvi ra sacuenda chi ri mbee, ta cua cuita cuati ndihi maan ri mbee can, cati ra Ndioo, ²⁸soco cua natacu ndique, ta cua cuhin iti nuun ndo iti ñuhun Galilea —cati ra Jesuu.

²⁹Ta cati ndico ra Pedro chi ra ti: —Vasi cua ndoyo ñuhun ndihi ca ra ta ra, soco yuhu ña cua ndoyo ñuhin —cati ra.

³⁰Ta cati ra Jesuu chi ra ti:

—Cati ndicha yu ti uni hora cua cati maun ti ña nacoto cun chihin yu vitin cha cuaa ya, ta sa cua

ndahyu ri chitoho uvi yuhu ri —cati ra chi ra.

³¹Tacan cuu, ta nihin xaan ca cati ra Pedro ti:

—Tu cua cahni tahan ñi chihin yu, ña cua cati yu ti ña nacote chihun —cati ra.

Ta ta ni cuhva cati ndihi ca ra ta ra.

Cahan ra Jesuu chi ra Ndioo nu cuu chi Getsemaní

(Mt. 26.36-46; Lc. 22.39-46)

³²Ta cuahan ra ta ra nu cuu chi Getsemaní, ta cati ra Jesuu chi ra sacuaha chi ra ti:

—Ihya cua cunda nuun ndo, vati cua cahan xihne chi ra Ndioo —cati ra.

³³Tacan, ta quihin ra chi ra Pedro chi ra Jacobo chi ra Juaan, ta cuahan ra. Tacan, ta quechaha ndundahvi cuni ra Jesuu, ta cuihya cuni anima ra, ³⁴ta quechaha cati ra chi ra ta ra ti:

—Cuihya xaan cuni anime. Chacan cuu cha cuni cuvi yu. Cuatu nuun ndo ihya, ta ña cua cusu ndo —cati ra.

³⁵Tacan cuu, ta cuahan ra Jesuu suhva ca iti nuun, ta chahnu chiti ra nu ñuhun, ta quechaha cahan ra chi ra Ndioo, vati cuni ra cha cua saña ndaha ra tiñu can, tu cua cuu.

³⁶Cati ra ti:

—Tata, cua cuu savahun ndihi cha cuni cun. Tacan na cua sanaun tiñu ya, soco ña cua savahun cuhva cuni yu. Cua savahun cuhva cuni maun —cati ra Jesuu chi sutu ra.

³⁷Tacan cuu, ta cuahan ndico ra, ta ndehe ra ti cha quixi ra ta ra, ta cati ra chi ra Pedro ti:

—Quixi cun, Moon. Ña ni cuu coo ndito cun ni iin hora ni chihin yu. ³⁸Na cua coo ndito ndo, ta cua cahan ndo chi ra Ndioo. Chacan cuu cha ña cua savaha ndo cha ndavaha ni. Cuni ndo coo ndito ndo chi anima ndo, soco ña cundee ini ndo —cati ra.

³⁹Tacan, ta quee ndico tucu ra Jesuu. Cuahan ra inga chaha, ta ini tuhun can cahan ndico tucu ra chi ra Ndioo. ⁴⁰Inga chaha queta ndico ra Jesuu nu iyo ra ta ra, ta ndehe ra ti cha quixi ndico tucu ra ta ra, vati chitatun xaan ra ta ra, ta ña cundee nuun ra ta ra. Tacan, ta ña chito ra ta ra ñaan cha cuu cha cua cati ndico ra ta ra chi ra Jesuu, ⁴¹ta inga chaha queta ndico tucu ra Jesuu cha cuu uni chaha, ta cati ra chi ra ta ra ti:

—Cusu nuun ndo suhva ca hora, ta na cua quee tatun ndo. Cha iyo vaha vitin. Cha queta hora. Vitin cha cua tiin ra ndavaha ni chi ra cuu sehe ñivi. ⁴²Ndoyo ndo, ta na coho. Cha vachi ra cua xico tuhun chihin yu —cati ra Jesuu.

Tiin ra ta ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.47-56; Lc. 22.47-53; Jn. 18.2-11)

⁴³Ni vii cahan ra Jesuu, ta queta ra Juda. Iin ra sacuahha chi ra Jesuu cuu ra. Tuvi xaan ñivi vachi tahan chi maan ra Juda can, ta naan ñi cha cuu ta iin machete. Naan ñi garote. Naan ñi. Ra sutu chahnu chi ra sacuahha ley chahnu chi ra chanihin cuu ra ni tava tiñu chi ñican. ⁴⁴Ni chaha ra Juda can iin cuhva chi ra ta ra, vati cati ra chi ñi ti:

—Cua taa yuhi chi ra. Chi racan cua tiin ndo, ta cua cuhni vaha ndo

chi ra, ta cua cundaca ndo chi ra —cati ra.

⁴⁵Tacan cuu, ta quii xaan queta ra Juda, ta tuhva ra nu inda ra Jesuu, ta quechaha cati ra chi ra ti:

—Maestru —cati ra.

Tacan, ta ni taa yuhu ra Juda chi ra Jesuu, ⁴⁶ta ca tiin ñi chi ra.

⁴⁷Iyo iin rai inda tican, ta xita ra machete ra, ta cani ra chi ra cuu musu ra sutu chahnu, ta laxin cuii ni chahnda ra soho ra musu can.

⁴⁸Tacan, ta quechaha cati ra Jesuu chi ñivi can ti:

—Vachi ndo, ta naan ndo machete. Naan ndo garote. Naan ndo, ta cua tiin ndo chihin yu cuhva tiin ndo chi rai cuni cahni suhu. ⁴⁹Ndihi ni quivi chaco chi ndo ve ñuhun, ta sacuahhi chi ndo, ta ña ni tiin ndo chihin yu, soco tehen ni ndacu ndo vitin cuhva cati tutu Ndioo —cati ra.

⁵⁰Tacan cuu, ta ndihi ra sacuahha chi ra nacoohi ni chi ra, ta ca chinu ra ta ra.

Chinu tahan iin ra tivaa

⁵¹Tacan cuu, ta iyo tahan iin rai tivaa, ta ndicu ra chi ra Jesuu. Isucu ra iin sunduhu ni. Ñahni cha nami ra, ta tiin ñivi can chi ra.

⁵²Tacan, ta saña ihni ra sunduhu can, ta quechaha chinu ra cuhva cuiti ndaha ni ra.

Queta ra Jesuu nu nducuiti ra cumi tiñu judío

(Mt. 26.57-68; Lc. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.12-14, 19-24)

⁵³Tacan cuu, ta chandaca cuenda ñivi can chi ra Jesuu nu iyo ra sutu chahnu, ta ni nducuiti tahan ndihi ca ra sutu chahnu chi ra chanihin

chi ra sacuahaleh chahnu can.

⁵⁴Chica vihi ni ndicu tahan ra Pedro chi ra Jesuu. Ndicu ra chi ra nda cua nda ni queta ra nu tihyo ra sutu chahnu can, ta chacunda tahan ra Pedro chi musu ra, ta tuni tahan ra ñuhun.

⁵⁵Tacan, ta iin testigu cua tiso cuati ra Jesuu nanducu ndihi ra sutu chahnu chi ndihi ra cumi tiñu judío can, vati cuni ra ta ra cahni ra chi ra Jesuu, soco ña ni nanihin ra ta ra chi iin ñivi cua cuu testigu can. ⁵⁶Tuvi xaan ñivi cuni sandahyu ñahan, ta cua tiso ñi cuati ra, soco ña nduunuun tuhun cahan ñi. ⁵⁷Tacan cuu, ta ni chachuinda inga ra ta ra, ta quechaha sandahyu ñahan ra ta ra yoso cuhva ni savaha ra Jesuu, ta cati racan ta ra ti:

⁵⁸—Chini ndi ti cha cahan ra Jesuu ya vati cua cani maan ra ve ñuhun inda ihya, ta ni sandaa ñivi chi chi chi ndaha ñi, soco tichi uni quivi cua caqui ndaa ndico ra inga cha chaa, ta ña cua sandaa ra chi chi chi ndaha ra, cati ra —cati ra ta ra.

⁵⁹Ta ni cuhva ña nduunuun cha cahan ra ta ra.

⁶⁰Tacan cuu, ta ni chachuinda maan ra sutu chahnu sava mahñu ra cumi tiñu can ta ra, ta quechaha nducu tuhun ra chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ña cua cati ndico cun, vati cha ni tiso rahya ta ra cuati cun? —cati ra.

⁶¹Ta taxin taxin inda ra Jesuu. Ña cahan cuii ni ra, ta nducu tuhun ndico tucu ra sutu chahnu can chi ra ti:

—¿Atu yoho cuu ra Cristo? ¿Atu sehe ra ii ndicha cuun? —cati ra.

⁶²Ta cati ndico maan ra Jesuu ti: —Yuhu cui, ta cua ndehe ndo ti ndaa ra cuu sehe ñivi chiyo ndaha cuaha ra iyo xaan tu ndee ini. Cua ndehe tahan ndo ti cua quichi ndico ra cuu sehe ñivi can tichi vico iti siqui andivi —cati ra.

⁶³Tacan cuu, ta ni ndata ra sutu chahnu sahma ndichin suvi ni maan ra, [vati xaan xaan cuni ra,] ta quechaha cati ndico tucu ra ti: —Ña chini ñuhun ca yo testigu.

⁶⁴Cha ni chini ndo ndavaha ni cha cahan ra chi ra Ndioo. ¿Yoso cua cati ndo vitin? —cati ra sutu chahnu can.

Tacan cuu, ta quechaha cati ndihi ra ta ra ti na cua cuvi ra Jesuu, vati cha iyo cuati ra.

⁶⁵Tacan cuu, ta quechaha tivi sivi ihni uvi uni ra ta ra chi ra Jesuu, ta chasi ra ta ra iin sahma nuun ra, ta quechaha cani ra ta ra chi ra chi ndaha ra, ta cati ra ta ra chi ra ti: —Vitin cua cuhvon cuenda yoo rai cani chihun —cati ra ta ra.

Tacan cuu, ta quihin ra musu can chi ra Jesuu, ta quechaha cani ra ta ra chi ra.

Cati ra Pedro ti ña nacoto ra chi ra Jesuu

(Mt. 26.69-75; Lc. 22.56-62;

Jn. 18.15-18, 25-29)

⁶⁶Ni vii iyo ra Pedro iti ninu nu tihyo ra sutu chahnu, ta queta iin ñahan cuu musu ra sutu chahnu can. ⁶⁷Ndehe ña ti ndaa tahan ra Pedro. Tuni ra ñuhun, ta ndehe ña nuun ra, ta quechaha cati ña chi ra ti:

—Cha chica tahun chi ra Jesuu —cati ña.

⁶⁸Tacan cuu, ta quechaha sandahyu ñahan ra Pedro, ta cati ra chi ña ti:

—Ña chite ñaan cha cuu cha cahun —cati ra.

Tacan cuu, ta cha cua quee ra Pedro iti yu vehe, ta ndahyu ri chitoho iin yuhu ri. ⁶⁹Tacan, ta ndehe ndico tucu ñacan chi ra Pedro, ta cati ña chi ñivi tecu ican ti:

—Iin ra chica chi ra Jesuu cuu rahya —cati ña.

⁷⁰Tacan, ta cati ndico ra Pedro ti ña ndicha ña, ta yaha inga hora luhu, ta quechaha cati ndico tucu ñivi inda ican chi ra ti:

—Ndicha ti cha chica tahun chi ra, vati quichi maun iti ñuhun Galilea. Cuhva cahan ñican cahan tahan maun —cati ñi.

⁷¹Tacan cuu, ta quechaha cahan ra Pedro can ndavaha ni chi ñi, ta cahan rai xaan ra, ta cati ndico tucu ra ti:

—Ña nacote yoo rai cuu ra cahan ndo tuhun can —cati ra.

⁷²Tacan cuu, ta quii xaan ni ndahyu ndico tucu ri chitoho can cha cuu uvi yuhu ri, ta chacuhun ini ra Pedro vati ni cati Jesuu chi ra ti uni chaha cua cati ra ti ña nacoto ra chihin ra, ta cua ndahyu ri chitoho uvi yuhu ri, cati ra Jesuu chi ra nu quichi quivi can. Tacan cuu, ta quechaha chacu xaan ra Pedro can.

Quihvi ra Jesuu iti nuun ra Pilato

(Mt. 27.1-2, 11-14; Lc. 23.1-5; Jn. 18.28-38)

15 Ni nahan xaan cha tuvi inga quivi, ta nducuiti ra sutu chahnu chi ra chanihin chi ra

sacuaha ley chahnu chi ndihi ra cumi tiñu ñivi judío can, ta nihin ra ta ra cuhva cha cua savaha ra ta ra. Ni chuhni ra ta ra chi ra Jesuu, ta chandaca cuenda ra ta ra chi ra iti nuun ra Pilato, ta chaha cuenda ra ta ra chi ra chi ra Pilato can, ²ta quechaha nducu tuhun ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu maun cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío? —cati ra.

Ta cati ndico ra Jesuu chi ra ti:

—Cha cati maun —cati ra.

³Tacan, ta tiso xaan ra sutu chahnu cuati ra Jesuu, ⁴soco nducu tuhun ndico tucu ra Pilato chi ra Jesuu ti:

—¿Atu ñahni cha cua cati ndico cun? Chini cun, vati cuaha xaan cuati cun tiso ra ta ra —cati ra Pilato can.

⁵Tacan cuu, ta ña cahan cuii ni ra Jesuu. Chacan cuu cha iyo xaan quechaha cuni ra Pilato can.

Cati ra Pilato ti na cua cuvi ra Jesuu

(Mt. 27.15-31; Lc. 23.13-25; Jn. 18.38-19.16)

⁶Vico can cua saña ra Pilato chi iin ra indi ve caa cuhva iyo costumbre ra, ta cua cati ñivi can ndaa ra cuu ra cua saña ra. ⁷Indi iin ra nani Barabaa ve caa can, vati iyo ra chi tahan ra ve caa can, vati cha chahni ra chi ñivi quivi cha ni cani tahan ra ta ra chi ra cumi tiñu can. ⁸Nducuiti ñivi can. Tuvi ñivi cuu ñi, ta quechaha cati ñi ti na cua savaha ra Pilato cuhva iyo costumbre ra. ⁹Tacan cuu, ta quechaha nducu tuhun ra Pilato chi ñivi can ti:

—¿Atu cuni ndo cha cua sañe chi ra ndaca ñahan chi ndo? —cati ra.

¹⁰Tacan cati ra Pilato, vati chito ra ti cha quichi ndaca ra sutu chahnu chi ra Jesuu chi ra, vati tahñu cuni ra ta ra ndehe ra chi ra Jesuu. ¹¹Tacan, ta sandusaca ra sutu chahnu chi ñivi can. Tacan cati ñi ti na cua saña ra chi ra Barabaa can. ¹²Inga chaha nducu tuhun ndico tucu ra Pilato chi ñivi can ti:

—¿Ñaan cha cuu cha cua savahi chi ra Jesuu, ta maan ndo cati ti ra ndaca ñahan chi ndo cuu ra? —cati ra.

¹³Tacan cuu, ta quechaha cana chaa xaan ñi, ta cati ñi ti:

—Cua cahni cun chi ra nu cruu —cati ñi.

¹⁴Ta nducu tuhun ra Pilato chi ñi ti:

—¿Ñaan cha cuu ndavaha ni cha ni savaha ra Jesuu ya? —cati ra.

Tacan, ta nihin ca quechaha cana chaa ñi, ta cati ndico tucu ñi ti:

—Cua cahni cun chi ra nu cruu —cati ñi.

¹⁵Tacan cuu, ta saña ra Pilato chi ra Barabaa can, vati cuni ra cha cua cusii ini ñivi can. Tacan, ta cati ra ti cua quihin cuenda ra sandaru ta ra chi ra Jesuu, ta cua cani ra ta ra chi ra, ta cua taa ra ta ra chi ra nu cruu.

¹⁶Tacan cuu, ta chandaca ra sandaru ta ra chi ra Jesuu tichi ve tiñu can nu iyo tihyo nu nuna, ta cana ra ta ra ndihi tahan ra na nducuiti ra ta ra tican. Vehe can cuu vehe tiñu ra cumi tiñu cahnu.

¹⁷Tacan, ta sacundichin ra sandaru ta ra sahma yuhva tixinda [cha cuu sahma rey] chi ra Jesuu, ta cuicu ra ta ra iin corona iñu, ta tiso ra ta

ra chi chi xini ra Jesuu. ¹⁸Tacan, ta quechaha sacahnu ra ta ra chi ra Jesuu, ta cati ra ta ra ti:

—Na cumi chi maun, yoho ra ndaca ñahan chi ñivi judío —cati ra ta ra [cha sacateni ra ta ra chi ra].

¹⁹Cani ra ta ra xini ra chi tuyoo, ta tivi sivi ra ta ra chi ra, ta chacuiñi chiti ra ta ra iti nuun ra, ta sacahnu vata ra chi ra. ²⁰Cha ndihi sacateni ra ta ra chi ra, ta tava ndico ra ta ra sahma tixinda can, ta sacundichin ndico ra sandaru can ta ra sahma maan ra. Tacan cuu, ta tava ra ta ra chi ra tichi ve tiñu can, ta chandaca ra ta ra chi ra iti, vati cua taa ra ta ra chi ra nu cruu.

Taa ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu

(Mt. 27.32-44; Lc. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

²¹Iti chiqui vachi iin ra nani Simón. Ra ñuun Cirene cuu ra, ta sanini ra sandaru ta ra chi ra, vati cua cuiso ra cruu nu cua cuita caa ra Jesuu. Ra Simón can cuu sutu ra Lejandru chi ra Rufo.

²²Tacan cuu, ta chandaca ra ta ra chi ra Jesuu iti nu cuu chi Gólgota. Nu cuecu iquin xini ndii cati tuhun Gólgota can. ²³Tacan, ta chaha ra ta ra nduta chiti uva na cua coho ra Jesuu. Cha sacanuun chi chi iin cha iya, soco ña tiin ra Jesuu chi chi. ²⁴Tacan, ta ni taa ra ta ra chi ra Jesuu nu cruu can, ta siqui ra sandaru ta ra chi yuu cuati, vati cuni ra ndehe ra ndaa ra cuu ra cua sacanaan sahma ra Jesuu. Tacan ni natahvi ra ta ra sahma ra.

²⁵Caa iin cha nahan cuu chi, ta taa ra ta ra chi ra nu cruu. ²⁶Taa ra ta ra tuhun cha cuu cuati ra nu vitu,

ta cati chi ti: “Rahya cuu ra ndaca ñahan chi ñivi judío.” ²⁷Tacan cuu, ta taa tahan ra sandaru ta ra chi uvi ra ñasuhu nu cruu. Icaa ni taa ra ta ra chi ra ta ra nu ndita caa ra Jesuu. Iin ra chata caa ra nu cruu chiyo ndaha cuaha ra Jesuu, ta inga ra chata caa ra nu cruu chiyo ndaha satin ra. ²⁸Chacan cuu cha ni queta tuhun cuhva cati tutu Ndioo, vati cati chi ti saxini ñivi ti rai iyo cuati cuu tahan ra.

²⁹Yaha ñivi nuun ndita caa ra Jesuu, ta cahan ñi ndavaha ni chi ra. Sico xini ñi, [vati ña vaha cuni ñi,] ta cati ñi chi ra ti:

—Joi. Maun cuu ra cua cani ve ñuhun, ta cua sandaa ndico cun inga chi tichi uni quivi. ³⁰Na cua sacacu maun chihun, ta nuun cun nu cruu can —cati ñi.

³¹Ta ni cuhva cahan cateni ra sutu chahnu chi ra sacuahale chahnu, vati cati ra ta ra chi tahan ra ti:

—Cati ra ti sacacu ra chi ñivi, soco ña cuu sacacu ra suvi ni chi maan ra. ³²Na cua nuun ra nu cruu can vitin, vati ra Cristo cuu ra. Ra ndaca ñahan chi ñivi judío cuu ra. Na cua nuun ra. Chacan cuu cha cua ndehe ndi, ta cua cuinu ini ndi chihin ra —cati ra ta ra cuenda ra Jesuu.

Tacan cuu, ta sacateni tahan ra ñasuhu can cha ndaa tahan ra ta ra nu cruu can.

Chihi ra Jesuu

(Mt. 27.45-56; Lc. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

³³Caa uchi uvi cha hora cuu chi, ta quechaha ndunaan nini cahnu ñuhun can, ta naan xaan

chacoo chi nda cua nda queta caa uni. ³⁴Suvi ni hora can nihin xaan quechaha cana chaa ra Jesuu, ta cati ra ti:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?

—cati ra. Tuhun cahan maan ñi cahan ra, ta cati ra ti: “Yoho tata, ¿ñacu cha saña ihni cun chihin yu, ta tata?” cati ra.

³⁵Ni inda uvi uni ñivi tican, ta chini ñi cha cahan ra Jesuu, ta cati ñi ti:

—¡Jihna! Cha cana ra chi ra Elía —cati ñi.

³⁶Tacan cuu, ta chinu iin rai, ta sacutu ra iin yahma can chi nduta iya can, ta taa ra chi chi iin nu tuyoo, ta sayaha ra chi chi, vati na cua coho ra Jesuu chi chi, ta cati inga ra ti:

—Saña chi ra. Na cua ndehe yo a cua quichi ra Elía, ta cua sanuun ra chi ra —cati ra.

³⁷Tacan cuu, ta cana chaa ndico tucu ra Jesuu, ta chihi cuii ra.

³⁸Tacan, ta ndata sava sahma ndasi yu ve ñuhun iti tichi. Uvi cuhva ndata sava chi nda xini ta nda chaha. ³⁹Iti nuun ra Jesuu inda iin ra ndaca ñahan chi ra sandaru. Ndehe racan ti cha ni chihi cuii ra Jesuu, ta quechaha cati ra ti:

—Ndicha ti sehe Ndioo cuu rahya —cati ra.

⁴⁰Iyo tahan ñi ñahan tican, ta cani vihi inda ñi ndehe ñi chi ra Jesuu. Iyo ña María Magdalena chi ña María sihi ra Jacobo luhu chi ra José, ta iyo tahan ña Salomé.

⁴¹Quivi ni chacoo ra Jesuu ñuhun Galilea chahan ñican ta ñi chi ra, ta tindee ñi chi ra, ta iyo tahan tuvi ñi ñahan can cha quichi chi ra iti

ñuun Jerusalén can inda tahan ñi ican.

Cuchi ra Jesuu

(Mt. 27.57-61; Lc. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁴²Cha cua ini cuu chi quivi tiso vaha ñivi can, vati cha cua quihvi quivi sábadu [quivi ndaa tatun ñivi], ⁴³ta ni queta iin rai. José nani ra, ta quichi ra iti ñuun Arimatea. Iin ra cumi tiñu judío can cuu ra, ta cahnu xaan rai cuu ra cuni ñivi can. Ndatu vaha tahan ra quivi cua quechaha cundaca ñahan ra Ndioo. Ña yuhvi racan, ta cuahan ra nu ndaa ra Pilato can, ta chica ra iquin cuño ra Jesuu. ⁴⁴Tacan cuu, ta iyo xaan cuni ra Pilato, vati cha ni chihi cuii ra Jesuu. Cana ra chi ra ndaca ñahan chi ra sandaru can, ta nducu tuhun ra chi ra ti:

—¿Atu cha ni chihi cuii ra Jesuu? —cati ra.

⁴⁵Tacan cuu, ta chaha ra sandaru can cuenda ti cha ni chihi ra, ta chaha ra Pilato cha cua cu quihin ra José iquin cuño ra ndii can. ⁴⁶Sata maan ra José can iin sanduhu yaxin yaxin, ta sanuun ra chi ra Jesuu nu cruu can, ta tisucu nuun ra sahma can chi iquin cuño ra, ta tihi ra chi ra tichi iin yavi yuu nu ni tiso vaha ñivi, ta sico tuvi ra iin yuu cha cundasi yuhu yavi can, ⁴⁷ta ni ndehe ña María Magdalena chi ña María sihi ra José nu ni tihi ra iquin cuño ra Jesuu.

Natacu ndico ra Jesuu

(Mt. 28.1-10; Lc. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

16 Tacan cuu, ta cha yaha quivi sábadu can, ta sata

ña María Magdalena chi ña Salomé chi ña María sihi Jacobo iin cha chahan xico vixin, vati cua cuhun ñi, ta cua cuhu ñi iquin cuño ra Jesuu chi chi. ²Ni vii nahan xaan quivi domingu [quivi quihvi vital], ta cuahan ñi ta ñi nu ni cuchi ra Jesuu, ta cana nicandi. ³Tacan, ta nducu tuhun ñi chi tahan ñi ti:

—¿Yoo cua sico tuvi yuu ndasi yuhu yavi can? —cati ñi ta ñi.

⁴Tacan cuu, ta ni cani nuun ñi, ta ndehe ñi ti cha ni chico tuvi maan yuu can, ta cahnu xaan chi. ⁵Quihvi ñi tichi yavi can, ta ndehe ñi ti cha ndaa iin ra tivaa chiyo ndaha cuaha ñi. Ndichin ra iin sahma cuichin cuichin, ta iyo xaan quechaha cuni ñi. ⁶Tacan, ta quechaha cati ra chi ñi ti:

—Ña cua cuiyo ndo. Nducu ndo chi ra Jesuu ra ñuun Nazaret, ta ni chihi ra nu cruu, soco cha ni natacu ndico ra. Yoni ca ra iyo ihya. Na ndehe ndo nu ni chacava ra. ⁷Vitin cuahan ndo, ta cua sacoto ndo chi ra Pedro chi ndihi ca ra sacuaha chi ra. Cua cati ndo ti cha cuahan ra iti ñuhun Galilea. Iti nuun ndo cha cuahan ra, ta ican cua ndehe ndo chi ra cuhva ni cati ra chihin ndo —cati ra tivaa can.

⁸Tacan cuu, ta quee ndico ñi tichi yavi yuu can. Chinu ñi cuahan ñi, vati iyo xaan cuni ñi, ta nihin xaan quechaha naquisi chi chi ñi. Ñahni cha cahan ñi ni chi iin ñivi, vati yuhvi xaan ñi.

Ndehe ña María Magdalena chi ra Jesuu

(Jn. 20.11-18)

⁹Ni vii nahan quivi domingu can [quivi quihvi vital], ta natacu ndico

ra Jesuu. Ndehe xihna ña María Magdalena chi ra. Nahya cuu ña cha ni tava ra ucha tati cuihna anima nu quichi quivi. ¹⁰Cuahan maan ña, ta chaha ña cuenda chi amigu ra Jesuu, vati chacu xaan ñi, ta cuihya xaan cuni anima ñi. ¹¹Chaha ña cuenda ti cha ni natacu ndico ra Jesuu, ta cha ndehe ña chi ra, soco ña chinu ini ñi cha cahan ña.

**Uvi ra sacuahha chi ra Jesuu ndehe
chi ra**

(Lc. 24.13-35)

¹²Tacan cuu, ta inga hora chica cuu uvi amigu ra Jesuu. Cuahan ra ta ra iti chiqui, ta ndehe ra ta ra chi ra, soco tucu cuhva caa ra ndehe ra ta ra. ¹³Cuahan ndico ra ta ra, ta chaha ra ta ra cuenda chi ndihi ca ñi, soco ña ni chinu ini ñi cha cahan ra ta ra.

**Tava tiñu ra Jesuu chi ra cuu tatun
ra**

(Mt. 28.16-20; Lc. 24.36-49; Jn. 20.19-23)

¹⁴Yaha inga suhva ca hora, ta ni chacuindecu ndihi uchi iin ra ta ra yu mesa, ta sa ndehe tahan ra ta ra chi ra Jesuu. Ni nduxaan ra Jesuu chi ra ta ra, vati ña chinu ini ra ta ra, ta ña cuni ra ta ra cuinu ini ra, vati ña chinu ini ra ta ra cha cahan ñi ndehe ti cha ni natacu ndico ra.

¹⁵Tacan cuu, ta quechaha cati ra Jesuu chi ra ta ra ti:

—Cua cuhun ndo nini cahnu nu ñuhun ñuñivi ya, ta cua cati tuhun ndo tuhun vaha chi ndihi ñivi. ¹⁶Tu cua cuinu ini ñivi chihin yu, ta cua cuanduta ñi, cua nduvaha anima ñi, soco tu ña cua cuinu ini ñi chihin yu, cua cutuni ñi, [vati ña cua naan cuati ñi]. ¹⁷Ndihhi cuhva ya cua savaha ñivi chinu ini chihin yu. Cua tava ñi tati cuihna cuenda yu. Cua cahan ñi inga sahan cha ña tuhva ñi cahan. ¹⁸Cua tiin ñi chi ri coo. Tu cua coho ñi iin cha xaan cha cua cahni chi ñi, ñahni cha cua tahan ñi. Cua tiso ñi ndaha ñi chi ñivi cuhvi, ta cua nduvaha ñivi can —cati ra Jesuu chi ra ta ra.

Ndaa ra Jesuu iti siqui andivi

(Lc. 24.50-53)

¹⁹Nu ni ndihi cahan ra chahnu Jesuu chi ra tatun ra, ta ndaa ra iti siqui andivi, ta ni chacunda ra iti chiyo ndaha cuaha ra Ndioo, [vati tacan chaha ra Ndioo ndatu chi ra]. ²⁰Tacan cuu, ta quee ra ta ra cuahan ra, ta cati tuhun ra ta ra ndihi ñuun can. Tindee ra chahnu chi ra ta ra, ta ndehe ñivi ti vaha xaan tuhun cahan ra ta ra, vati cuhva cahnu xaan savaha tahan ra ta ra nu cati tuhun ra ta ra. Tacan ni cha cuu chi.